

RØDE FANE

Nr. 6-88, Kr. 34,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

MODERNE OVERTRO

METATEORI

I «Nytt om kvinneforskning» nr. 4/88 har Elisabeth Gulbrandsen en oppsummering av et seminar om metateori holdt på Nordisk Forum i sommer. Bare tittelen kan nok få trauste ML-ere til å fnyse foraktlig, med det er ikke nødvendigvis den beste reaksjonen. Hovedvekten legges på arbeidet til Frigga Haug, en av grunnleggerne av *Sosialistisk Kvinneforbund* i Tyskland, og redaktør av boka *Female Sexualization*.

Haug har vært opptatt av hvordan sannhetene ofte er blitt dogmer: *«hukommelsen vår driver politikk med oss»*. For å bryte dette fant hun og medarbeiderne ut at det var viktig forsøke å sette egne ord på sine tanker, å ta ordmonopolet fra den profesjonelle skribent. Men de oppdaget fort at også deres egne fortellinger *«krydde av klisjeer, halvførdeyde teorier og ureflekterte hverdagsformodninger»*. *«Det å huske stadig «mindre» og mer «uvesentlige» detaljer er viktig for nettopp å komme*

gjennom og under etablerte og gjengse formodninger.»

Både det å forstå sin egen situasjon og det å trenge gjennom flosklene, burde være aktuelle problemer både for Røde Fanes lesere, potensielle skribenter og redaksjon. Vi kommer tilbake til Frigga Haugs bok i 1989.

REICHS GALSKAP

I Røde Fane nr. 2-87 hadde Helga Moss en gjennomgang av Wilhelm Reichs tidlige arbeider om seksualitet. Som et apropos til at Reich på 30-tallet ble utstøtt både av kommunistpartiet og det gode vitenskapelige selskap, har *Sceptical Inquirer* høsten-88 en artikkel om Reichs aktiviteter på 50-tallet.

Reich hadde oppdaget at Orgon, hans livgivende energi, også hadde en destruktiv side som han kalte DOR (dødelig orgon energi). For å avlede denne energien bygde Reich en «cloudbuster» (se bildet), bestående av paralelle rør som var «jordet» til rennende vann gjennom hule kabler. Reich hadde også oppdaget at UFOer, eller EA (energi alfa) som han kalte dem, ble drevet av orgonmotorer som utskilte DOR. Når «cloudbusteren»

Reich i sin notatbok: *«For første gang i menneskehetens historie ble den århundre lange kampen som vesener fra verdensrommet har kjempet mot denne planeten, gjengjeldt med suksess.»*

Så spør det om Reich kom i tvil om hvorvidt dette egentlig var en suksess, sett fra hans eget utgangspunkt. I sin siste bok *Kontakt med verdensrommet*, hvor han skriver om sin kamp for å redde jorden fra rom-boerne skriver han i alle fall: *«Er jeg et romvesen? Tilhører jeg en ny rase på jorden, avlet av menn fra verdensrommet i samband med jordiske kvinner?»*

Det er en av de gåter vi vel aldri får svar på.

GREENHOUSE

«The New York Review of Books» har 8. desember en artikkel som diskuterer Greenhouse-effekten. Bill McKibben oppsummerer bla at det ikke finnes noen annen teori innen meteorologi som er så allment akseptert som greenhouse teorien: At en opphopning av karbon dioksyd i atmosfæren vil føre til en global temperaturøkning. Imidlertid er forskerne uenige om når denne oppvarmingen kommer, eventuelt om den allerede har begynt. James Hansen

ved NASAs Goddard institutt konkluderte en studie med at gjennomsnittstemperaturen på kloden hadde steget 0.6 °C det siste hundreåret. Den varme og tørre amerikanske sommeren i 1988 gjorde mye for å understreke alvoret i problematikken, og da Hansen hadde informert Senatets komite for Energi og Naturressurser i juni 1988, kunne han konkludere:

«Det var ingen klare endringer i mine konklusjoner, jeg vil heller si at det var en klar endring i hvilken oppmerksomhet jeg fikk, noe som hadde en klar sammenheng med temperaturen den dagen.»

Her har du et alvorlig globalt problem med effekter som først viser seg over tidsrom på tiår og så skal politikernes oppmerksomhet reguleres av sommerværet. To kalde og fuktige somre vil kanskje få politikerne til å tro at problemet har forsvunnet? Imens brennes stadig større områder av tropeskogen i Sør Amerika og olje og kull brennes opp i stadig større mengder. La oss håpe på en ekstremt varm sommer i 1989.

SIRIUS MYSTERIET

I arbeidet med artikkelen om «Sirius mysteriet» i dette Røde Fane støtte redaktør Trond Christoffersen på et virkelig mysterium. Etter å ha fått vite at boka var stjålet på Bærum bibliotek, prøvde han Deichmanns bibliotek i Oslo. Der var alle tre eksemplarene sjålet! *«Alt av okkulte bøker blir borte!»* sa bibliotekaren *«Det virker som det er en kult blant unge mennesker å stjele dem»*

RØDE FANE

INNHOOLD

Klipp og kommentar s.2
 Innhold s.3

LEDER:

Kjære nissen s.4

MODERNE OVERTRO:

New Age,
 av Jon Sandvik s.6

EN virkelighet,
 av Jon Sandvik s.11

Sirius mysteriet,
 av Trond Christoffersen s.17

LITTERATUR:

Fantastisk og tidløs,
 av Øyvind Andresen s.24

PROFESJONSKAMP:

Et fag proletariseres,
 av Goggi Sæther s.31

Profesjonskamp,
 av Tone Beate Windingstad s.33

ØST EUROPA:

Rakner imperiet?,
 av Trond Christoffersen s.38

FILIPPINENE:

Aquinos rolle,
 av Joma Sison s.43

ANMELDELSER:

Arbeiderbevegelsens historie,
 av Jørn Magdahl s.47

DEBATT:

Blåkopi,
 av Lars Borgersrud s.51

NEW AGE

En bølge av moderne overtro skyller over Amerika, og noen små skvulp merkes her i Norge også. Jon Sandvik har vært på anti-New Age konferanse i Chicago. Trond Christoffersen skriver om Erik Dammann.

SIDE 6 OG 17

Øyvind Andresen skriver om Latin Amerikansk litteratur. «Den er fantastisk og ikke magisk», sier han i en brukerveiledning som spesielt presenterer Juan Rulfo og Jose Maria Arguedes.

SIDE 24

PROFESJON

Goggi Sæther og Tone Beate Windingstad diskuterer hvilken utvikling en del omsorgsyrker står overfor. Motsigelsen mellom en laugsmessig borgeliggjøring og en kamp for å forsvare de faglige kvalifikasjonene står sentralt.

SIDE 31 OG 33

LITTERATUR

RØDE FANE

Utgitt av
 Arbeidernes kommunistparti
 (marxist-leninistene)

Nr. 6 – 1988 – 17.årg.
 ABONNEMENT: 180 kr pr. år.

Bestill fra:
 Røde Fane,
 Gøteborggata 8
 0566 Oslo 5

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
 Gøteborggata 8
 0566 Oslo 5
 Postgiro nr. 2 20 84 78
 Telefon: 02 / 384250

Redaktør og ansvarlig utgiver:
 Trond Christoffersen

Trykt hos A/S Reprografisk
 industri

KJÆRE NISSEN

Til jul ønsker jeg meg en sterk partiledelse. En ledelse som klarer å samle partiet og prege offentligheten, og som kan gi klare svar om kapitalismen og sosialismen.

■ ■ Partiet AKP har en brokete historie. Men hvis vi nøyer oss med å gå tilbake til siste halvdel av 70-tallet, så går det an å si at partiet på den tida var en monolitt. Det var parti-linjer på ett og alt, og partimedlemmer som forsvarte disse linjene 110%. Et nødvendig oppgjør med denne stilen kom samtidig med at partiet gikk inn i en lang og vanskelig omstillingsfase tidlig på 80-tallet.

■ ■ Sovjets svik overfor sosialismen begynte virkelig å sette spor i den anti-imperialistiske kampen, som ble stadig klarere reint nasjonalistisk. Samtidig satte den økonomiske stagnasjonen fart i omstillingsprosessen i den vestlige økonomien. Gamle yrker innen industrien ble rasjonalisert bort, og nye yrker vokste fram.

■ ■ AKP har svart på denne endringa i klassestruktur med teorier om den kvinnelige arbeiderklassen. Partiet har også kommet et stykke på vei i å skape en ny kampenhet i arbeiderklassen, men i løsningene og alternativene til dagens system har vi langt igjen. Vi har et prinsipp program med en god del verdifull kritikk av profitt

systemets elendighet og en kritikk av tidligere sosialistiske eksperimenter, men ingen helhetlige løsninger som partiet er samla bak. Vi kan erklære det klasseløse samfunns fortreffelighet, men ideene om sosialismen blir gjerne som hos Gro: «at alle gjør som best de kan».

■ ■ Vi må vite hvilke varer vi skal produsere her i landet, og hvilke vi skal importere. Vi må vite hvordan vi øker utdanningsnivået i samfunnet og hvordan vi sikrer et teknologisk avansert samfunn uten å gjøre seg avhengig av den internasjonale monopolkapitalen. Det

finnes en mengde slike spørsmål som selvsagt ikke er kjønns og klasse nøytrale, men som samtidig krever sine egne konkrete svar. «Et samfunn på kvinners premisser» er ikke nok.

■ ■ Dette henger også sammen med vår kritikk av kapitalismen. Når vi kritiserer den umenneskelige omstillingsprosessen som nå foregår blir vi ofte stående som forsvarere av Status Quo. Noe mange oppfatter som lite tilfredsstillende. Se bare på alle debattinnleggene om sosialismen, og om RVs økonomiske politikk i Klassekam

pen.

■ ■ Konkrete visjoner er også et nødvendig element i et vellykket opprør. Og noe av grunnen til at opprøret mot kapitalismens rasering av velferdssamfunnet står i stampe er at folk ikke ser noe alternativ. Vi kan protestere, men må samtidig «følge med på ferden» fordi det ikke finnes noe alternativ.

■ ■ Og dette er partiledelses ansvar. Vi trenger ikke gå til Lenins tese om at «sosialistisk bevissthet ikke vokser opp av fabrikksgolvet» for å forstå det. All politisk erfaring viser at interessegrupper spontant bare vil kjempe for egne interesser. De langsiktige og helhetlige interessene må alltid kjempes igjennom. Og

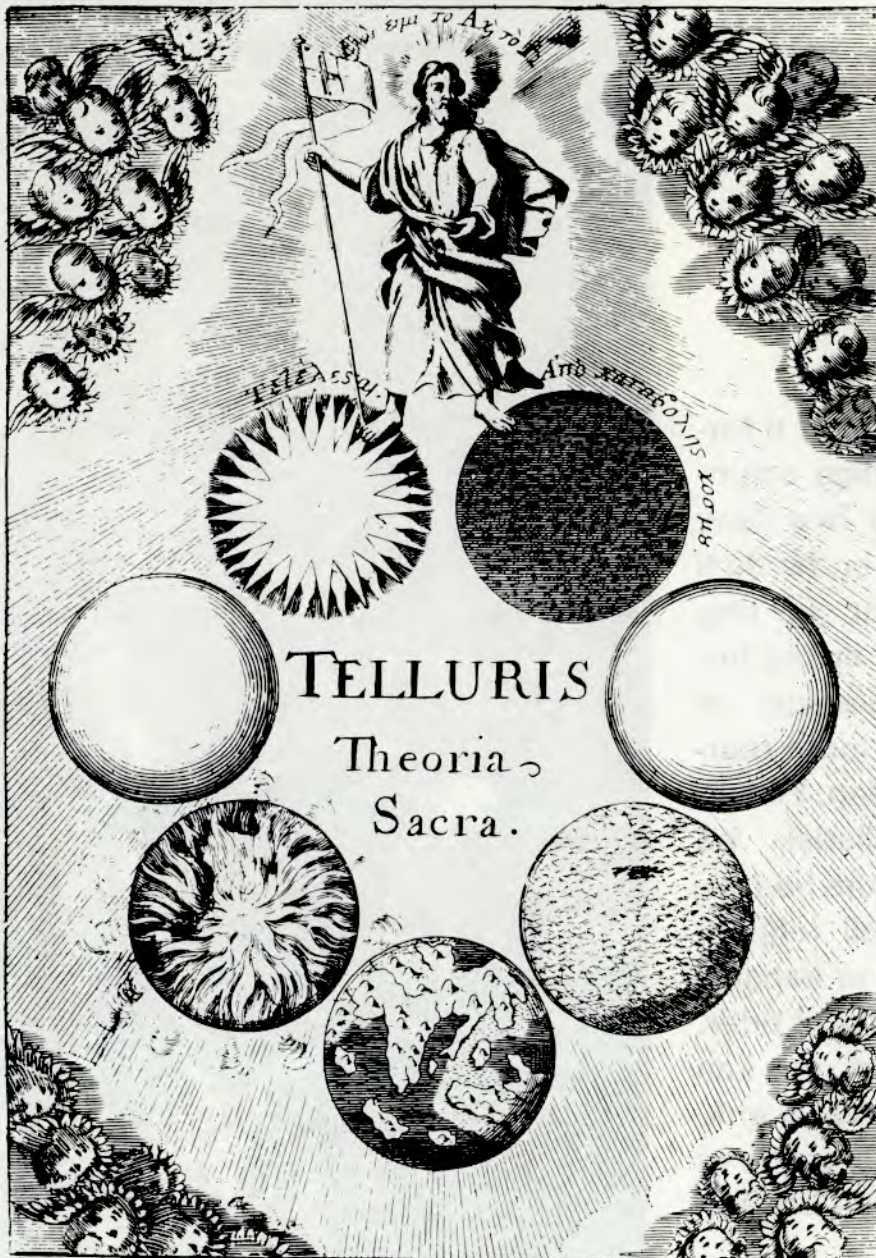
også i AKP har det vært sånn at om partiet skulle samle seg om noe som helst så har nettopp partiledelsen måttet gå aktivt inn for det.

■ ■ Vi ønsker ikke de gamle frasene fra 70-tallet tilbake, men en videreutvikling av dagens kritikk av kapitalismen. Vi ønsker ikke den beinharde partiledelsen fra 70-tallet tilbake, men noe mer virkelig autoritet i spørsmålet om sosialismen. Det finnes vel grader. Partiet må løse de store teoretiske spørsmålene, og Røde Fane hjelper gjerne til.

MODERNE OVERTRO

VIDEREFØRING AV TRADISJON ELLER

BEHOV FOR PATENTSVAR

MODERNE OVERTRO

NEW AGE

Om du spør ti forskjellige sosio-
loger hva New
Age er, får du ti
forskjellige svar. En ting
er sikkert, det er big bu-
isness og varene er
rettet mot det indre mar-
ked – mot sjelen. Filoso-
fien er idealistisk på
samme måte som hos en-
hver tradisjonell religion,
men New Age er kanskje
noe mer latterlig til tider.
Når det heter at «tro kan
flytte bjerge», så vil en-
kelte New Agere hevde at
dette må tas helt boksta-
velig.

Av Jon Sandvik

MODERNE OVERTRO

Den første helga i november arrangerte CSICOP (The Committee for the Scientific Investigation of Claims of the Paranormal) sin årlige konferanse i Chicago, og temaet var New Age. CSICOP har eksistert siden midten av 70-tallet og undersøker fenomener i vitenskapens grenseland og bortenfor. De utgir bladet *The Sceptical Inquirer* som kommer en gang i kvartalet og som for tiden har et opplag på 35000.

500 organiserte skeptikere var mer enn nok for en norsk besøkende, men arrangørene ville nok gjerne sett 1500 som på fjorårets konferanse i California. — *Men California har flere skeptikere, akkurat som den har flere frynse-gærninger*, som en av arrangørene sa. (Frynse-gærninger: fra det engelske Fringe-lunatics, folk som er opptatt av fenomener i vitenskapens grenseland — the fringes of science.)

Skeptikerne kommer fra tre profesjoner, de er enten vitenskapsfolk, journalister eller tryllekunstnere (tryllekunstnere er sure på kolleger som Uri Geller, som bruker kjente knep og utgir det for å være overnaturlige krefter.)

Filosofisk forpost

Den jevne skeptiker er altså en eldre mann fra bedre middelklasse, establishment. Og det var ganske betegnende at den i panelet som til en viss grad forsvarte New Age var en professor i kvinnestudier, Maureen O'Hara fra San Diego State University.

O'Hara presenterte noe jeg vil kalle et annen-linje forsvar for New Age. Første-linje er konkret, annen-linje filosofisk. Denne filosofien vil hevde at materialismen, rasjonalismen og vitenskapen utviklet seg sammen med kapitalismen, og at denne typen fornuft er skapt for å forsvare den kapitalistiske måten å leve på.

O'Hara mente også at alle tanke-systemer bare var «historier». At det vitenskapelige verdensbildet bare er en myte som er spunnet rundt kjente fakta, og at det ikke er noen nødvendig sammenheng mellom teori og fakta. I følge O'Hara kan du bytte ut en teori med en annen etter forgodtbefinnende. Videre heter det at moderne fysikk og nyere ut-

vikling innen psykologi har gitt den mekanistiske «historien» så store problemer at den kanskje bør byttes ut.

O'Haras filosofi kan diskuteres i stort format, men her vil jeg bare komme med tre innvendinger. For det første går det ikke an å hevde at alle teorier er like gode i forhold til konkrete fakta. I biologien har det det siste tiåret nettopp rast en hard kamp om dette i Amerika. Dogmatiske kristne har hevdet at det gamle testamentet kan forklare tegn på evolusjon like godt som Darwinismen, — men kristenfolket har bare ganske enkelt feil.

For det andre går det godt an å ha vitenskap og en høyt utvikla teknologi under vidt forskjellige samfunnsforhold. Du må ikke ha stjernekrig selv om du vil ha lasere og digitalteknikk. Frukten av en teknologisk sivilisasjon er delvis valgbare, og de fleste er etter min mening svært ønskelige.

Det du ikke kan velge bort fra vitenskapen er måter å skille rett fra galt på. Ideer må kunne prøves i praksis og de må kunne henge sammen med annen kjent kunnskap. Når det gjelder New Age -forestillingen om en åndsdimensjon, vil denne rett og slett avhenge av om den parapsykologiske forskningen har noe å fare med.

Radikalismen og idealismen

Men hvorfor var altså New Ageren O'Hara fra kvinnebevegelsen og skeptikerne fra establishment? Det var ingen tilfeldighet. Her hjemme representerer Bente Müller og Rita Westvik noe av det samme. Vi har også Erik Dammann. — Tidligere radikaler som har beveget seg vekk fra de samfunnsmessige problemene han engasjerte seg i på 70-tallet, og inn i sjelen. Upton Sinclair satt dypt i metafysikken. Reich som i sin ungdom var marxist, dreiv i femtiåra og skøyt ned UFOer med orgon-kanoner.

Det har alltid vært tendenser i radikalismen som har dradt i religiøs retning. Når motstanden mot dine egne visjoner blir for massiv er det naturlig at noen forsøker å kanonisere meningene sine og gjøre dem uanngripelige. I marxismen har dette blitt gjort ved å hevde at siden alle tanker har klassekarakter så

må mine tanker være rett, siden det er jeg som tenker proletært. Hos kvinnebevegelsen har logikken vært tilsvarende, bare med den forskjellen at kjønn har erstattet klasse.

Jeg mener selvsagt ikke at marxister og feminister alle som en har fulgt denne logikken. Det er heller sånn at dette har vært et av flere stridsspørsmål som har delt både den marxistiske og den feministiske bevegelsen i to.

Til tross for materiell velstand er det mye sosial og åndelig nød i samfunnet vårt. Folk er fremmedgjort, ensomme og engstlige. De trenger trøst, og de finner den i *tider som skal komme* og i *annen dimensjon*. Det er tross alt dette som er vår tradisjon; den religiøse trøsten. Men siden vitenskapen har tatt knekken på den tradisjonelle religionen, så må tusenårsriket og det hinsidige konstrueres på ny. Og nå i liksomvitenskapelig form.

For hos de store guruene som Marilyn Ferguson og Fritjof Capra, er det en masse henvisninger til moderne vitenskap. Spesielt den moderne fysikken skal være et tegn på at den «patriarkalske og reduksjonistiske» epoken snart er omme. I år 2012 vil menneskeheten gå inn i vannmannens tidsalder, et tusenårsrike av «kjærlighet og lys» som vil gjøre slutt på alle «kjente styreform, religioner og buisness.»

16de og 17de august 1987 samlet flere titusen troende New Agere seg over hele verden for å sikre at moder jord skar ut av sin «5000år gamle galaktisk stråle og inn i en galaktisk synkroniserings fase.» For å sikre vår kosmiske skjebne var det nødvendig å samle de psykiske krefter fra minst 144000 mennesker.

Men at jordens ende er nær har vi visst lenge. Hva er det egentlig som er nytt ved New Age, i tillegg til de kvasi-vitenskapelige uttrykkene som synkronisering, frekvenser og vibrasjoner?

Big buisness

Synergi er et av mange New Age trylleformularer. Ideen er omtrent den samme som i holisme og ganske enkel — helheten er mer enn summen av delene. Dette er det selvsagt ikke noe galt i å hevde. Så lenge det faktisk stemmer at

MODERNE OVERTRO

Fra panelet under CSICOP konferansen om New Age. Blant andre sees Jay Rosen til høyre for Mary O'Brian, og Paul Kurtz helt til høyre
FOTO: JON SANDVIK

den aktuelle helheten er større enn summen av delene.

Og et tilfelle der dette faktisk stemmer er New Age fenomenet sjøl. Dette ble klart etter at jeg hadde hørt Jay Rosen, assisterende professor i journalistikk ved New York universitetet. Rosen la vekt på hvordan kapitalismen hadde utviklet en ego og prestasjonskultur, en narrassistisk kultur. Og denne kulturen har etter hvert utviklet et gigantisk marked. Når du ikke kan selge flere varer som folk kan helle i seg, kle på seg eller sette seg inn i og kjøre fort med da må det skapes et nytt marked, fort.

Og heldigvis fantes sjelen. Spå i kort, små i stjerner, la oss beregne dine biorytmer. Finn det rette tidspunktet for å lykkes. Eller utvikle din personlighet, tren opp dine psykiske evner. Trekk de «negative vibrasjonene» ut av kroppen med krystaller, fokuser din «positive energi» gjennom andre krystaller. Spis biodynamisk algeskum og høy-potente vitamin piller for å bringe «harmoni og resonans mellom kroppens fysiske og åndelige kraftfelt». Budskapet er klart, bare du gir litt penger til de rette perso-

nene så vil de hjelpe deg til å bli like vellykket som alle filmstjernene og forretningsfolka du beundrer så høyt.

Synergieffekten består i dette: Alle disse frynsefenomenene har eksistert i mange år, men når du klarer å sette samme merkelapp på dem vil de begynne å selge hverandre. Feminister vil kjøpe magiske krystaller, gå i primalterapi og betale et medium for å få råd fra avdøde faraoer og prinsesser på planeten Habos i solsystemet Scricus 5. For alt er jo deler av den samme kosmiske bevegelsen! Så New Age kan betraktes som drømmen om frigjøring, omdannet på den amerikanske kapitalismens premisser — til et metafysisk supermarked.

Anti-vitenskap

New Age er jo tilsynelatende umulig å beskrive fordi den er så sammensatt. — den er umulig å spikre til veggen, den er som gele, som CSICOP lederen Paul Kurtz sa det. Så ideen om et metafysisk supermarked forklarer litt av hva som holder dette sammen.

Nå finnes det et annet element som

forener, og det er anti-vitenskapeligheten. «— En New Ager er opptatt av hvordan individet skaper seg sin egen virkelighet ved å forstå verden på en spesiell måte,» sa Jay Rosen, «— men de beste tenkerne i dette århundret har vært opptatt av denne problematikken. Hvis du derimot kobler dette standpunktet med en grenseløs overfladiskhet, da har du en New Ager.»

Etter min mening er det imidlertid snakk om mer enn uvitenhet, ja jeg syns fiendtlighet til kunnskap er mer dekkende. Jeg har så vidt vært inne på hvorfor jeg tror enkelte radikale bevegelser endte på et anti-vitenskap standpunkt. Det at kunnskapsmonopolet var så enormt hos establishment.

(Personlig mener jeg altså at en kritisk overtakelse av etablert kunnskap er en bedre strategi enn systematisert ønsketenkning. Ta eksempelet med Øko-katastrofen. Selv om det åpenbart er moderne vitenskap og teknologi som har lagt grunnlaget for ødeleggelsen av verdens økosystemer, så hjelper det lite å drømme om en verden uten denne vitenskapen og teknologien. Nå må vi

MODERNE OVERTRO

benytte all tilgjengelig kunnskap for å skape en ny sivilisasjon på et økologisk sunt fundament.)

Men en viktigere faktor som har bidratt til anti-vitenskapeligheten er det faktum at de fleste av de varene som bys fram på dette sjelens marked ikke tåler kritisk lys. De holder ikke hva de lover, og om dette blir avslørt så vil markedsverdien synke kraftig.

Når folk har en mengde vage lidelser som medisinen ikke kan kurere, så vil de oppsøke alternativ medisin — og prøve hva som helst. Og når folk lever miserable liv, så vil det alltid finnes folk som kan fortelle dem om det hinsidige og hjelpe dem å komme i kontakt med sine avdøde kjære. Dette er et eldgammelt marked. Slangeolje og mirakuløse kurer mot håravfall er en hundre år gammel vits. I boka «Mirakelmakere og deres metoder» kan Houdini (utbryterkongen) fortelle om skriftlige beretninger helt tilbake til 1600 tallet, om tryllekunstnere som brukte knep og påstod at det var overnaturlige evner. Og folket betalte for å bli bedradd, like villig som vitenskapsmenn proklamerte sensasjonelle oppdagelser.

Det som er interessant i denne sammenhengen er hvordan radikale med sin radikale filosofi har kommet som en guds gave til disse jukse-makerne. En filosofi som sier at alt er mulig, gjør de som bærer denne filosofien til ypperlige verter for sånne parasitter. Tidligere tenkte jeg på New Age som en symbiose mellom okkultismen og radikalismen. Parasittisme er nok et bedre bilde.

Horoskopene for de rike

Finnes det en åndelig dimensjon og har menneskene åndelige krefter? Dette er et sentralt spørsmål ved New Age. Og med åndelige krefter mener hverken jeg eller New Age-guruene det banale, at du kan oppnå mye ved å bruke hue først. Vi snakker om en ånd som virker direkte, og ikke gjennom språk eller fysiske handlinger. Denne typen åndelighet påstår å kunne rive planeter ut av sin bane. Påstander som er langt mer vidtrekkende enn det de fleste av oss vil gjøre for det vi oppfatter som en åndelig dimensjon. De fleste vil erkjenne at f.eks store

kunst eller natur opplevelser påvirker oss på det vi klaller et åndelig plan, men denne effekten formidles tross alt gjennom kjente sanselige kanaler og effekten er gjerne mindre dramatisk enn fra New Age åndeligheten.

I tillegg til krystall-kraft (salget av krystaller av naturlige mineraler har eksplodert i USA de siste to åra), så er channeling den store moten i New Age kretser for tida. Ikke minst takket være Shirley MacLaine. MacLaine var Mao tilhenger og drev kampa nje for McGovern før hun ble New Ager. En radikaler altså, og skuespiller med en Oscar fra 1984 (Tid for ømhet). Gjennom sine bøker og TV program med «selvbiografisk» materiale har hun gjort reinkarnasjon og kommunikasjon med de døde til allemannseie. Hun har også gjennomgått en kraftig utvikling når det gjelder sine egne psykiske krefter. Tidlig i 80-åra hadde hun bare opplevd deja vu, men bare noe år senere kunne hun også se inn i framtiden, og i dag har hun psykiske krefter som kan påvirke framtiden.

Channeling er det moderne navnet på kommunikasjon med de døde. Før i tida ble dette gjort gjennom et medium, i dag heter det channeler. Forskjellen er at mens mediene måtte utføre en mengde triks; som å tippe bord, produsere bankelyder, få glass til å bevege seg, materialisere fluorescerende lommestørker etc, for å bli trodd — så kan channelerne bare bable i vei. Selv om litt skuespillerkunst hjelper på troverdigheten.

Å kunne simulere trance er fint. Hvis du i tillegg kan prate ugrammatisk og med aksent er du garantert suksess. (Prat som utlendinger gjør på amerikansk film. Det pussige er selvsagt: hvordan visste disse filmressigørene hvordan man pratet i ånde-verdenen?)

En av de Shirley MacLaine løftet fram i lyset var J.Z.Knight, en ex TV-vertinne. Knight er channeler for Ramtha, en 35000 år gammel kriger fra Atlantis. Ramthas budskap er at ondskap og godhet ikke eksisterer — alt er bare en læringsprosess, det utvider din horisont. Hovedbudskapet er derimot pussig nok det samme som i New Age: *Du Er Gud. Gå i deg selv, gjør det du lyster, du kan hvis du vil.* Du kan også reise

til andre planeter langs astralplanet (som Woody Allen sier, «en fin måte å reise på — du må imidlertid regne med en halvtimes venting på bagasjen»). Det umulige finnes nemlig bare i din fantasi. Noe som selvsagt åpner opp for en kjapp revolusjon.

Channeling er blitt horoskopene for de rike. 400\$ koster det deg å høre Ramtha fortelle om dine grenseløse muligheter. Og det er typisk for den amerikanske ånden. De endrer innpakninga og øker prisen. Mens den jevne amerikaner får sitt horoskop innpakket i en avis til en kvart dollar, så kan forretningsfolk og intelligensiaen få det samme horoskopet ut av munnen på en kvinne i en hvit kjortel som sier hun er en 35000 år gammel kriger fra Atlantis.

Shirley MacLaine sjøl holder gjerne seminarer. Tusener fyller kongresshallene for å høre MacLaines indre Gud fortelle dem at de alle er Gud. Prisen er 300\$ pr.pers.

Parapsykologiens fiasko

Troen på en åndelig dimensjon, med reinkarnasjon og kommunikasjon med de døde etc, er utbredt i alle samfunn. I enkelte land i vesten finnes det også en egen profesjon som forsøker å utforske overnaturlige og fantastiske fenomener. Det er parapsykologene. De finnes i utkanten av de vitenskapelige miljøene hvor de forsøker å forene sin vitenskapelighet med sin tro på det overnaturlige. Problemet for denne forskningsdisiplinen er at den ikke tilfredsstiller de troende eller skeptikerne. De troende er misfornøyd fordi vitenskapen blir for tørr og lite entydig. Og skeptikerne er misfornøyd fordi de mener parapsykologien ikke har gitt positive resultater.

Parapsykologien er nå rundt 140 år gammel og hele bølgen startet med søstrene Fox fra New York som påstod å kommunisere med de døde gjennom bankelyder. Da den ene av søstrene i 1888 avslørte at alle lydene var frembrakt av dem selv ved å kneppe med tå-ledd og sparke til bordbein, var profesjonen for lengst etablert. Kjente vitenskapsmenn som Alfred Russel Wallace, mannen som offentliggjorde evolusjonsteorien sam men med Darwin

MODERNE OVERTRO

i 1859, hadde utført en mengde «rigorøse eksperimenter» der alt «bedrag var utelukket» og konklusjonene var «entydige».

Men den stadige avsløringen av denne typen medier gjorde at parapsykologien med årene drev over til den mer statistisk funderte forskningen. Og medie-forsøkene fra forrige århundre regnes i dag ikke lenger som sikke parapsykologisk viten.

J.B.Rhine som grunnla den statistisk funderte retningen og som bla. skapte uttrykket ESP (ekstrasensory perception) i 1934, var i mange år det store glansbildet for parapsykologien, inntil han også gradvis gikk av mote, bla. som resultat av kritikk fra britiske kolleger som mente han hadde oppnådd litt for gode resultater litt for lett. Det andre store glansbildet innen denne retninga S.G. Soal ble på 70-tallet tatt i direkte fusk — han pyntet litt på noen av de mange tusen gjetningene slik at treffprosenten økte.

Så nå er parapsykologien på vei til-

bake til undersøkelse av «begavede individer», med all den usikkerhet det fører med seg. Som Martin Gardner sier i «The New Age, notes of a fringe watcher»: «— når psykiske mennesker begynner å bøye skjeer og andre kjente magiker-triks, så har bare forskeren to valg, enten å få inn en god magiker som kontroll, eller ta et par år på å lære den samme profesjonen sjøl.» Hvilket selvsagt aldri skjer. Av den enkle grunn at vi har å gjøre med et ønske om å tro hos disse forskerne, som er like sterkt som ønske om å vite sannheten.

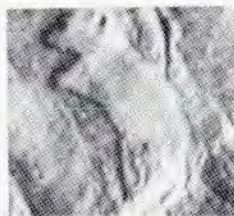
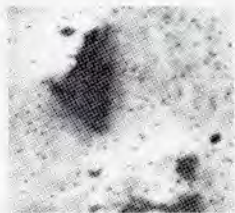
Hele ideen om en parapsykologisk forskning bærer på et stort paradoks. Den inneholder to grunnleggende motsigelser. Selve fenomenet, som ligger utenfor vår fysiske erkjennelse og som ikke følger de samme lover som dagligdagse hendelser, skal liksom påvises med vitenskapelige undersøkelser. Den andre motsigelsen har å gjøre med det publikum som er opptatt av slike fenomener: de vil ha de saftige historiene om mystiske kraftfelt i bermuda-trianglelet og om tanke-kommunikasjon over

hundrevis av kilometer. De gir faen i vitenskapeligheten, og ønsker bare å få bekreftet sine religiøse fordommer. Når parapsykologien blir vitenskapelig så blir den uinteressant fordi det overnaturlige fordampes, mens når den blir interessant så slutter den å være vitenskapelig og baserer seg istedet på anekdoter og gode historier.

Konklusjonen er at New Age ideen om en åndelig dimensjon bare bygger på anekdoter. Historier om overnaturlige krefter som det er like liten grunn til å ta alvorlige som beretninger om troll fra forrige århundre, eller beretninger om ildsprutende drager fra middelalderen. Det som er gjort av over hundre års forskning har enda ikke klart å bygge noe trygt fundament for åndeligheten. Disse forsøkene har ikke klart å takle problemene med den forutintatte forskeren, og de positive resultatene som er oppnådd lar seg ikke reproducere av uavhengige kritiske forskere.

Hvorfor bare trekke fram det negative ved New Age? Jeg har en ganske enkel grunn. Jeg ser New Age som en skadelig utvikling av radikale samfunnsbevegelser. En kvinnebevegelse, økologibevegelse og en kulturkritisk bevegelse som lar seg tyngne ned av kvakksalvere og sjarlataner. Og som samtidig søker mer og mer individuelle løsninger på problemer som grunnleggende er samfunnsmessige. Løsninger som er bygd på ønsketenkning i stedet for analyse.

Det er et stort behov for kjappe svar og disse kan vitenskapen ofte ikke gi. Et problem er at allmene vitenskapelige prinsipper er så lite kjent at folk ikke har muligheten til sjøl å resonere seg fram til mulige svar på alle sine problemer. Dermed ligger landet åpent for liksomsvarene: *det finnes en årsak til alle virkninger, og disse årsakene ligger i ånde verdenen.* I mange år var det vitenskapen som tok den ene gråsona av uforklarlighet etter den andre fra religionen. Nå er på en måte spillet snudd, religiøsitet krever aggressivt den ene gråsona etter den andre som sitt område. Men om behovet for å tro er aldri så stort er det ingen grunn til ikke å ta opp kampen mot det. ■

Til høyre en forsker som var berømt for å ha vist ESP hos dyr, inntil det ble kjent at han hadde forfalsket dataene. Øverst det kjente «steinansiktet» fra Mars, 5 km. høyt. Under to mindre kjente steinansikt, «Smiley» og «Kermit», begge omlag 5 km. høye

EN VIRKELIGHET

I fjor oppdaget Erik Dammann på ny den religiøse åndeligheten i den moderne fysikken. Samtidig forkynte fysikeren Fritjof Capra den samme religionen til et stappfullt og entusiastisk Chateau Neuf i Oslo. I dette intervjuet med fysikeren Steven Shore presenteres en mere materialistisk forklaring på den moderne fysikkens fenomener. Hvis noe av stoffet er litt vanskelig å forstå, så er dette tipset gratis: for en sportsinteressert er den første baseballkampen han ser på kabel-TV interessant, selv om han ikke kan alle reglene.

Av Jon Sandvik

Steven Shore er astrofysiker ved New Mexico institute of mining and technology. Han er organisert skeptiker, en vitenskapelig rådgiver for skeptikerbevegelsen i USA og har skrevet artikler om kvantemekanikk og parapsykologi. Vi kom i prat i lobbyen på Hyatt hotellet ved Chicagos O'Hare flyplass, etter den andre dagen av CSICOPs anti-New Age konferanse (se foregående artikkel).

De prøver å gjøre lobbyen koselig med taffelmusikk, men det som til staidighet krever all din oppmerksomhet er den motoriserte baren som ramler forbi som et utslitt romskip.

Så du den gale professoren med de stikkende øynene og det grå håret. Han som stilte alle de «vanskelige» spørsmålene under foredraget om sjormer i

dag? Han var halvt norsk og begynte å «tala lite svenska» med oss, snakke svensk. Han sa det han likte med de skandinaviske geniene var at alle var gale — akkurat som han!

— Ja det var den typen professor jeg aldri orka når jeg gikk på universitetet!

«En shoppingssenter-tilnærming til vitenskapen»

Men jeg ville snakke om moderne fysikk, og hevdet at en person som Fritjof Capra var viktig av to grunner: først fordi han var en radikaler og radikalere følte at han var en av dem, dernest fordi han kunne bruke sin autoritet som fysiker til å putte en mengde rar filosofi inn i folks hoder uten at folk stilte spørs-

målstegn.

— Ja dette er et problem som jeg syns er voksende, det faktum at vi har kommet inn i en slags ekstrem nominalisme i utdanningssystemet der vi bruker mer tid på å introdusere sjargong eller faguttrykk enn vi gjør på å introdusere begreper. Og sjargongen har i mange tilfeller tatt begrepenes plass i mange folks hoder. De tror at fordi de kjenner ordet kvark, så vet de hva det betyr. Og de tror at fordi noen forteller dem at det er en ny «teori om alt» (Theory of everything) så må de løpe avsted og tro på den.

Du har også dette merkelige kjærlighet-hat forholdet som New Age har etablert til vitenskapen. De bruker hele sjargongen og hele autoriteten til vitenskapen til å få igjennom sitt, ikke bare uvitenskapelige, men direkte anti-vitenskapelige budskap.

— Ja det har vært en interessant parallell utvikling her, som jeg ikke vet hvor viktig er i Europa. Men framveksten av den såkalte Skapelsesvitenskapen her i USA, har brukt vitenskapen på akkurat samme måte som New Age. De vil begge bruke vitenskapens legitimitet i den grad vitenskapen er et slags orakel, samtidig benekter de hele grunnlaget ved vitenskapen. Det er en slags shoppingssenter-tilnærming til vitenskapelige ideer, at du kan plukke ned fra hylla det du ønsker, legge det i kurven og kjøre til kassa. Men du trenger ikke å betale den høye prisen fordi du ikke trenger å tenke over hva du velger, sånn som vitenskapen har måttet gjøre. Du behøver liksom ikke å forstå vitenskapen.

MODERNE OVERTRO

Så har du også dette merkelige fenomenet, at en viktig trend innen vitenskapsfilosofien faktisk også er anti-vitenskapelig, som for eksempel Feyerabend — en retning som kanskje vokste ut av den vestlige marxismen.

— Jeg er ikke så sikker på om du kan kalle det en utvekst fra vestlig marxisme, i prinsippet skulle man vente at marxistisk kritikk ville prøve å være materialistisk.

Ja det er selvsagt forskjellige trender innen marxismen. Engelsk marxisme med sine økonomiske arbeider er jo langt fra Feyerabend. Adorno ville heller ikke ha omfavnet den type irrasjonalisme vi snakker om her, men om vi trekker utviklingen fra Marcuse...

— Jeg fulgte Feyerabends utvikling, fra å være en god kritiker av radikal empirisme til å bli grunnleggende en skrulling. Det er ting i «Against Method» som faktisk er svært fornuftige resonnement, men dette er materiale som han hentet fra tidligere arbeider gjort på 60-tallet om Gallileo og framveksten av teoretisk empirisme som du hadde på 1600 tallet, men det han holder på med nå — Martin Gardner karakteriserer det mye bedre enn jeg klarer. Han er blitt mye mer ekstrem. Har denne tilnærminga stor utbredelse ved universitetene i Norge?

«Det er blitt bygd hele pseudo-filosofier på ideen om at vitenskap ikke er noe annet enn myteproduksjon»

Det er en merkelig tvetydighet i denne relativismen, den ønsker både å være vitenskapelig, samtidig som den proklamerer at all teori bare er historier, historier som du tilsynelatende kan velge uavhengig av fakta og tre ned over fakta.

— Det var også en av de ideene som Capra var en av de første til å melke. Det har vært andre, som Gary Zukav, ja du har noen som har bygd hele pseudo-filosofier på ideen om at vitenskap ikke er noe annet enn myteproduksjon. Noe som på et nivå inneholder en viss sannhet — vitenskapen inneholder et kollektivt grunnsyn som vi alle godtar, men i motsetning til i mytene er dette grunnsy-

ORD OG NAVN

Moderne fysikk er ganske fremmed for mange, men det er også popularisert i det vide og det breie. Dette intervjuet er hovedsaklig skrevet for de som følger denne populær-litteraturen. Men for å lette lesinga for andre interesserte skal jeg forsøke å plassere noen vanskelige ord og navn. Begreper som ikke blir diskutert videre i intervjuet.

Kvantemekanikk er navnet på den moderne fysikken. Den er opptatt av hva som skjer på atom-nivå, **mikrokosmos**, i motsetning til våre daglige omgivelser, **makrokosmos**. Byggesteinene i denne fysikken kalles **kvantar**, og noen sånne kvantar er **neutrinoer**, **elektroner** og **kvarker**. **Spinn** er en egenskap ved disse kvantene, som f.eks. pels er en egenskap ved hunder. Siden denne verden er så forskjellig fra vår daglige verden, snakker vi ikke lenger om at kvantene er håndfaste ting, men at de er både bølge og partikkel samtidig: **bølge-partikkel dualisme**, **felt eller bølgepakke**.

Et av målene i denne fysikk-

ken er å forklare alle de grunnleggende lovene i en teori, og en gruppe av sånne løsninger som nå er veldig populære kalles **Theory Of Everything**. I disse teoriene blir ikke kvantene lenger betraktet som punkter, men som **strenger**. Og lovene for hvordan disse kan oppføre seg beskrives med en matematisk retning som kalles **topologi** hvor bla. **symmetri** har en spesiell betydning. **Gruppe-problemet** er et kjent matematisk problem.

Enkelte fysikere som nevnes er: **Schrödinger**, **Einstein**, **Podzolsky**, **Rosen**, **Wigner** og **Aspect**. Blant popularisatorene «liker vi» **Walker**, **Pagels** og **Gardner**, mens **Capra** og **Zukav** er «bad guys».

I vitenskapsfilosofien er både **positivisme** og **radikal empirisme** retninger som har hatt et veldig anstrengt forhold til teori, og har ønsket å rense vitenskapen for alt som ikke er rent logisk eller målbart. Noe de fleste i dag mener er umulig. **Verifisering** og **falsifisering** er imidlertid fruktbare begreper som

ble innført av den radikale empirismen. Når en teori gjør en spådom som viser seg å være rett, verifiseres den, når den ikke er rett, falsifiseres den. **Reproduserbarhet** betyr at slike verifiseringer skal kunne gjentas gang på gang og ikke være avhengig av uforklarlige omstendigheter. Et teorisystem er **aksiomatisk** når det bygger på visse forutsetninger som ikke kan bevises fra noe annet, f.eks. «den korteste vei mellom to punkter er den rette linje» er et aksiom i en del av matematikken.

Feyerabend, **Popper** og **Medawar** er vitenskapsfilosofier.

Benzen og **nukleinsyrer** er molekyler. De er bygd opp av atomer og er sjøl byggesteiner i organiske stoffer. **Skapelsesvitenskap** er noe dogmatiske kristne, såkalte **fundamentalister** har funnet på for å erstatte darwinismen i biologiutdanninga. Den forsøker å forklare alle påstander i Bibelen «vitenskapelig».

Jon Sandvik

net bygd på metoder. Vitenskapen er aksiomatisk på den måten at metodene inneholder visse regler for bevisføring. Regler som gjelder i hele vitenskapen, uavhengig av disiplinen.

Det spesielle med fysikken er jo også at det er en veldig fremmed kunnskap, som ikke mange folk kan kritisere på en særlig sofistikert måte.

— Ja, og jeg tror popularisatorene kan gjøre mye for å bedre på det, det finnes noen virkelig gode, Joe Walker her i landet har gjort fantastiske ting når det gjelder å bringe dette ned på et hverdags-

lig nivå. I å gjøre fysikkens begreper tilgjengelig.

Heinz Pagels er en popularisator av den gamle skolen som jeg virkelig setter pris på, der er fakta satt framfor fantasi.

— Han har en historisk struktur og plasserer oppdagelsene i en sammenheng. Populariseringer av fysikken har en tendens til å være mye mer sensasjonalistisk. Den hopper inn i forrige års uten å plassere begrepene i noen historisk sammenheng. Og folk sitter igjen med det inntrykket at de egentlig har lest en god roman, fordi de får følelsen av å

MODERNE OVERTRO

ha lyttet ved nøkkelhullet til det vitenskapelige laboratoriet. Men folk har absolutt ingen ide om hva diskusjonene egentlig dreier seg om, de hører bare disse animerte samtalene.

«Risiko og sjanser er jo universelle begreper i den vestlige verden, samtidig er folk jævla plaga av at et atom ikke veit hvilken vei det skal gå etter en kollisjon. Jeg fatter det ikke»

Ja de har snappet opp at det har foregått en revolusjon de siste 80 åra, men de får ikke tak i at vi faktisk snakker om to grunnleggende forskjellige virkeligheter når vi snakker om mikro og makrokosmos. Og at det er svært vanskelig å overføre bilder fra den ene virkeligheten til den andre.

— Men vi gjør det. Vi har en teori som beskriver vekselvirkningene mellom partikler som er potensielt tiltrekkende på hverandre. Det er en veldig komplisert måte å uttrykke seg på. Isteden kaller vi det streng-teorien. Og strenger følger visse lover når de virker med hverandre. Og det gir deg muligheten til å bruke en viss grad av intuisjon, fordi det er topologiske lover beskrevet i matematikken som må oppfylles for strenger. Du tenker eksperimentelt, samtidig som du innfører et teoretisk nivå ved å bruke matematiske ligninger. Matematikken gjør det mulig for deg å gå mye lenger enn du hadde kunnet bare ved å ta de eksperimentelle betraktningene med.

I tillegg har du det forhold at vi ikke kan eller vil bruke så mange paradokser i vår dagligdagse fornuft, fordi vi ønsker å handle ifølge ideene våre. Vi ønsker å kunne si: hvis du gjør sånn, så vil slik skje. Mens i fysikkens generaliseringer som i bølge-partikkel dualismen så må du innføre en ikke-reduksjonisme med en gang, kanskje på grunn av en språklig fattigdom? Vi kaller elektronet en partikkel, enda det ikke er et bitte lite knappenålshode, sånn mange tror.

— Jeg har aldri fått anledning til å spørre om dette; hvordan har det seg at det faktisk at verden på mikro-nivå er tilfeldig, plager så mange folk? På det makroskopiske plan er vi jo vant med

gallupper. Det snakkes stadig om risiko og sjanser, dette er jo universelle begreper i den vestlige verden. Samtidig er folk jævlig plaga av at et atom ikke veit hvilken vei det skal gå etter en kollisjon. Og at det bare får sin retning statistisk bestemt. Jeg fatter det ikke!

Dette er veldig viktig. Folk vil gjerne tro at verden ikke er full av paradokser og at den ikke er statistisk. Sjøl bruker jeg gjerne bilder fra biologien, hvor du har akkurat de samme fenomenene i evolusjon. Individu endrer seg ikke evolusjonært, bare i generasjoner av populasjoner, eller i f.eks. flokker av dyr for å være mer populær, kan du observere evolusjon.

— Riktig! Jeg har alltid tenkt at det som dreiv enkelte folk mot skapelsesvitenskap var at de ikke kunne godta at verden var i utvikling og ikke statisk. Det de oppfattet som en naturlig likevekt, uforanderlige dyr og planter, var faktisk en dynamisk tilstand i stadig bevegelse, nye arter som oppstod fra eldre. Tidsskalaen i evolusjonen var lenger enn det de faktisk kunne begripe. Og de var på jakt etter veldig enkle deterministiske, årsak-virkning svar.

«I Ching er ikke et matematisk arbeid»

Og så når man liksom har oppdaget i fysikken at denne materien egentlig er ubegripelig, så føres denne ubegripeligheten tilbake til vårt dagligdagse plan.

— Ja, Capra er en ekspert på det. Du har denne tvetydigheten på det mikroskopiske plan

(Her blir samtalen avbrutt av den mototriserte baren i Hyatt hotellet som skramler forbi. (meg) — det er masse drekking på dette hotellet? (Shore) — ja, men det blir nok værre, det er flokker med forretningsfolk her.)

— så, etter å ha erklært at du har denne tvetydigheten på alle livets områder, som på en måte kanskje er rett, så går han et skritt videre og påstår at dette representerer et enormt potensiale som du kan utnytte. De bruker en verdensanskuelse fra fysikken til å erklære at årsak-virkning forhold ikke finnes i vår dagligdagse verden. Samtidig som de

hevder det stikk motsatte, nemlig at individet har kontroll, — noe som selvfølgelig er en absolutt logisk feilslutning.

Jeg veit ikke om du kjenner til Peter Medawar, men i hans «Aristoteles to Zoos» sier han om reduksjonisme (han er en erklært Popperianer) at selvsagt trenger du reduksjonisme, spørsmålet er hvilke fenomener som lar seg redusere til hva og under hvilke forutsetninger. Som eksempel bruker han at ingen ville forsøke å redusere forståelsen av vårt sosiale liv til en forståelse av fysikkens lover.

Astrofysiker Steven Shore

Samtidig er det jo nesten dette Capra forsøker. At all menneskelig adferd skulle finnes i arvestoffet blir en svært snill reduksjonisme sammenlignet med denne mega-reduksjonismen hos Capra.

— Igjen vil jeg si at han ikke har lov til å gjøre det han gjør. Han finner opp reglene etter som han går fram. Han sier at alle åpenbaringene i østens mystikk, har nøyaktige paralleller i hva man oppdager i la oss si kvante-felt teori. OK, kanskje det er fordi vi sitter fast i et relativt begrenset antall språk og med et relativt begrenset antall ord til å uttrykke disse begrepene, men *I Ching* er ikke et matematisk arbeid. En god matematiker kan sikkert finne mange nydelige analogier til alle typer symmetrier mens

MODERNE OVERTRO

han spekulerer over et pentagram eller hexagram. Eller hvilken som helst mystisk figur du velger fra hvilket som helst trossystem. Han vil antagelig komme fram til en elegant beskrivelse av «gruppe-problemet» eller noe sånt. — Men dette betyr ikke en dritt for mystikeren. Matematikeren kan få ny viten gjennom å spekulere over mystikerens diagrammer, men denne viten er fullstendig irrelevant i forhold til mystikerens erfaring og den er like irrelevant for å forstå dynamikken i vårt daglige liv.

«Det eneste du vil finne i første mosebok, er påstanden — I begynnelsen skapte Gud himmel og jord. Big Deal!»

Jeg synes også at det er mange tomme generaliseringer her, som når f.eks kristenfolket omfavner teorien om the Big Bang fordi de mener den bekrefter deres påstand om en spesiell skapelse av jorda og livet. Men hva blir igjen av vitenskapen om du reduserer den til slike generelle utsagn?

— Det vi faktisk sier med teorien om the Big Bang er at direkte observasjoner forteller oss at universet har en endelig alder. Og det er ikke et spesielt innlysende poeng. Fundamentalister kan hevde at det kunne vi ha fortalt dere for lenge siden, det står i første mosebok. Men som Aristoteles sier, hvis man har et begrep om tid så kan man ikke forstå ting som ikke har en første begynnelse.

Samtidig kan du si at hvis du opererer på dette allmene nivået så finnes det bare to mulighetet; uendelighet eller en begynnelse. Og hvis du gjetter så vil jo alle ha den samme 50% sjansen for å gjette rett. Men vitenskap er noe mer en bare disse allmenhetene, det er et helt spekter av sammenhenger og forståelse ned til de mest subtile matematiske ligninger, og en bekreftelse av teorier gjennom observasjon ned til et mer konkret nivå.

— La meg gå tilbake til the Big Bang et øyeblikk. Når du skriver ned feltligningene for det vi kaller et homogent univers, så er det første du oppdager at hele skitter er ustabil. Det ekspanderer. Einstein innså dette og den første justeringen han gjorde var å legge til sin

En diskusjon om kvantemekanikk i lobbyen på Hyatt Regency, O'Hare

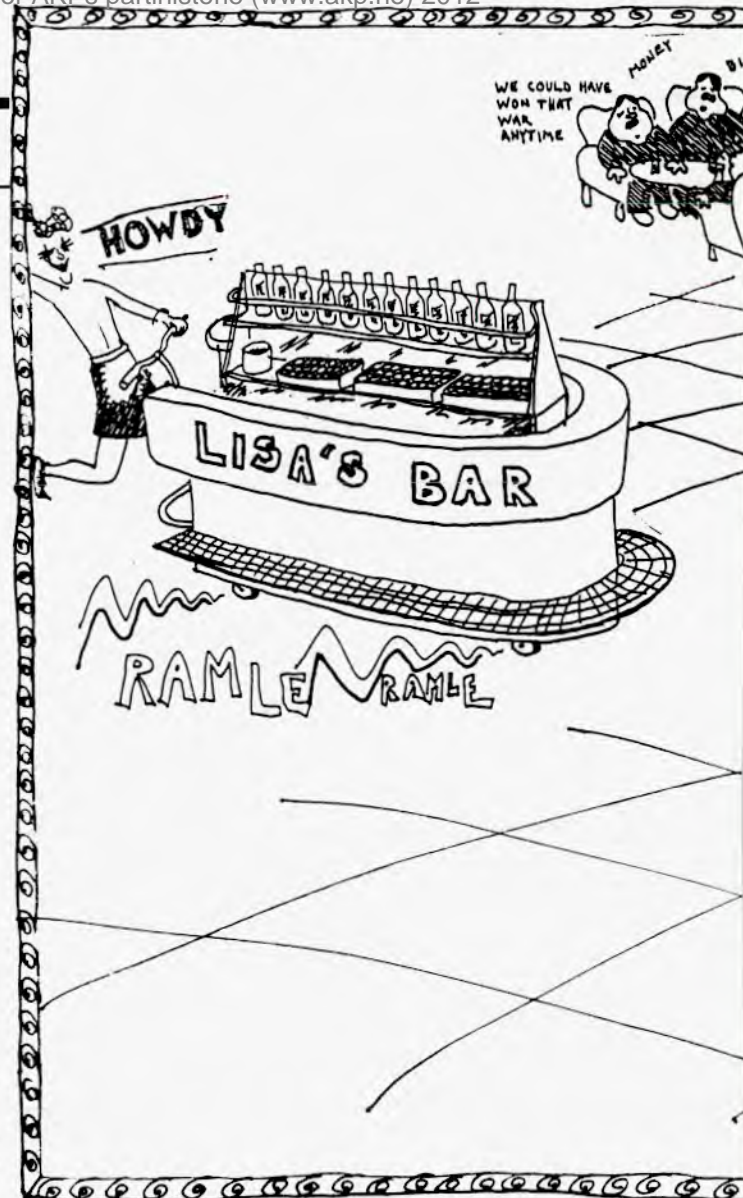
kosmologiske konstant. Han visste at han ikke kom utenom.

— I løpet av et par år innså man faktisk på bakgrunn av fakta som hadde vært kjent før Einstein la inn sin konstant, at universet faktisk ekspanderte. Plutselig hadde det som tidligere var et uendelig antall mulige universer, kokt ned til noen få muligheter. Nå oppstod nye problemer. Du kunne beskrive det faktum at universet ekspanderte, men du kunne ikke si noe om utgangstilstanden. På grunn av det beklagelige forhold at generell relativitetsteori er elendig når det gjelder grensebetingelser. Så da må du trekke inn mikrofysikk, for du må forstå hvordan materien endret tilstand.

— La oss gå enda litt lenger tilbake. Parallelt med dette hadde kvante feltteori begynt å ta opp hvordan materien

oppførte seg under virkelig ekstreme tilstander; under veldig høyt trykk og over veldig korte avstander og tidsrom. Gradvis har disse to forskningsretningene smeltet sammen, sånn at vi nå begynner å danne oss et bilde av hvordan det tidlige universet så ut. En Big Bang kosmologi som på mange måter er svært forskjellig fra det klassiske Big Bang. Begrepet om et første øyeblikk er fremdeles der, men det har kommet inn grunnleggende forandringer i strukturen på de spørsmåla som nå stilles innenfor kosmologi.

— Hvis du nå sier at du kan klare deg uten alt dette og at alt det vesentlige står i første mosebok, så har du et ganske grunnstamme bilde av hva de kosmologiske spørsmålene består i. For det eneste du vil finne i første mosebok er påstanden

MODERNE OVERTRO

— Akkurat! For eksempel: Så snart du har begrepet om the Big Bang, så kan du forutsi noe om utviklingen av materien. Etter å ha verifisert ideen om et ekspanderende univers ved å se på ekspansjonen som en funksjon av avstander, kan du snu det rundt og si; OK hva ville vi forvente om fordelingen av galakser eller metaller f.eks. Finnes det mer subtile spor enn de store signalene på universets ekspansjon?

((frøkenen) — kan jeg ta disse glassene nå? (meg) — jøss jada)

— Det samme når vi forsøker å forstå noe i kvantemekanikk. Det første du gjør etter at du har beskrevet hydrogen atomet er å se om du kan beskrive helium. Og klarer du det, hvorfor ikke noe mer storslagent, som benzen-strukturen. Eller en nuklein-syre. Og når du først er på det nivået blir antallet mulige tester utrolig mangfoldig. Så du tester hele tida, og du trenger stadig inn på nye områder som du før ikke trodde det var mulig å stille spørsmål om. Og stadig blir du stillt overfor endringer du må gjøre i teorien, eller kanskje store gjennombrudd.

«Som en vakker ide behøvdde kvantemekanikken 40 år på å bli godtatt, som verifiserbare forutsigelser slo den igjennom noen dager etter at Niels Bohr skrev ned spekteret for helium atomet»

Hvis vi går litt videre må vi også peke på den store forskjellen det er mellom de statistiske sammenhengene i kvantemekanikken og den fullstendig ikke-reduksjonistiske verden til parapsykologien. Hvor du har en Catch 22 som sier at hver gang et påstått overnaturlig fenomen ikke virker så er det på grunn av negative vibrasjoner fra en eller annen skeptiker som er tilstede.

— Favoritttanken min er at du har folk som sier at ESP er et fenomen som ikke kan måles, det kan ikke underkastes disse hverdagslige laboratorie testene. Det er bare et problem; du skal liksom være istand til å overføre informasjon gjennom funksjon til et biologisk system som vi kaller sinnet. Folk snakker om at de er i en spesiell tilstand

at i begynnelsen skapte Gud himmel og jord, Bang! — Big deal! Du veit jo det allerede!

«Det er EN virkelighet der ute og vi vil så gjerne være i stand til å gripe bare en liten bit av den»

Dette er selvsagt greit dersom det er som Capra sier at vitenskapens mål er å føre oss til Buddha. Men vitenskapens mål er vel litt mer omfattende enn det. De praktiske måla ikke minst, som åpenbart er det som gir vitenskapen penger slik at den kan fortsette sin forskning.

— Jeg vil si at vitenskapens mål er de mål den enkelte forsker til enhver tid har. Og samfunnets mål for vitenskapens produkter. Noe som betyr at dette målet er svært ubestemmelig. Grunn-

leggende sett, iallefall på 1800 tallet, var vitenskapens mål å stille spørsmål og å forstå universet. Det er et univers der ute, la oss si det igjen; det er EN virkelighet der ute, og vi vil så gjerne være i stand til å gripe bare en liten bit av den. For det er en egen glede i det å kunne se på en stjerne og si: jeg veit hvordan den er bygd opp. Eller det å kunne plukke opp et stykke kvarts og si: jeg forstår krystall strukturen her. Det å kunne gå så langt utover din egen erfaring at du kan si du har sett noe av den grunnleggende strukturen i verden. Og det er bare en liten bit av hva vitenskapens mål er.

Og med å forstå så mener vi det å kunne stille opp hypoteser som lar seg verifisere gjennom eksperiment. Eksperiment som er reproduerbare, om enn muligens bare statistisk sett reproduerbare.

MODERNE OVERTRO

når de går inn i trancer, de snakker om å skape fysiologiske effekter gjennom meditasjon. Så hvordan kan du ha noe som er hevet over en ren fysisk eksistens og som samtidig produserer klare fysiske, målbare effekter? Den type dualisme er illegitim. Særlig når du deretter hevder at det finnes vitenskapelig bevis for det.

(Shore) — du hadde rett, de drekker jævlige mye, nå har de gått over til melk (meg) — hø hø

— Parapsykologene prøver å få både i pose og sekk. De krever retten til å bruke hele den vitenskapelige sjargongen til å beskrive overnaturlige fenomener. De sier at disse tingene er fysiske og så benekter de at de er testbare. Hvis fenomenet ikke kan testes på et eller annet nivå, så kan det heller ikke påvises vitenskapelig. Selv en positivist, som vil benekte eksistensen av bølgefunksjonen eller begrepet om en bølgepakke innen kvantemekanikken, vil si at dette kanskje er et tilleggsbegrep som er nødvendig for å måle noe annet. Og forhåpentligvis vil vi før eller siden bli i stand til å klare oss uten, hvis vi ikke klarer å måle det. Men kanskje vi til og med blir i stand til å måle det en eller annen dag. Poenget er at hele suksessen til kvantemekanikken ligger i at den var i stand til å produsere verifiserbare forutsigelser, og falsifiserbare forutsigelser. Ikke fordi den var en vakker ide — som en vakker ide behøvde den 40 år for å bli godtatt, som verifiserbare forutsigelser slo den igjennom noen dager etter at Niels Bohr skrev ned spekteret for helium atomet.

«Du åpner den jævla boksen, du har ikke villet noe som helst, du har bare finni ut noe!»

Vi må si noe om observatørens rolle etter å ha hørt Shirley MacLaines visdomsord «— Jeg tror alle ser på verden i følge sin egen virkelighet. Det er det kvantemekanikken lærer oss. Når observatøren er i laboratoriet og ser på kjernepartiklene, og ser dem forandre seg i følge bevisstheten til observatøren, da skaper han en kjernepartikkel.»

— Dette kan føres tilbake til noe som jeg aldri har forstått kan være et vanskelig begrep. Det hele går egentlig tilbake

til Schrødingers essay og til Einstein, Podzolsky, Rosen paradokset. Ideen er at du har en boks med en katt inni og du har arrangert hele greia sånn at katta har 50% sjanse til å dø. Det øyeblikk du åpner boksen er katta enten levende eller død. Du veit ingenting før du åpner boksen, du kan bare gjette og sannsynligheten er 50/50, død eller levende. Du kan få dette til å høres veldig mystisk ut — du åpner boksen og i det øyeblikk får du noe som kalles et sammenbrudd for bølgefunksjonen. Du går fra en tilstand der det er en dualistisk mulighet, til en absolutt sikkerhet. Vi kan ikke beregne den overgangen i fysiske termer, men det du sier i dagligdags språk er at når boksen er lukket så veit du ingen ting. Men det øyeblikk du rister på boksen så veit du, for du vil høre et mjauu eller ingenting. Så du kan tilogmed vite uten å åpne boksen, det som har skjedd er at du har påvirket systemet. Poenget er at du ikke kan få informasjon fra et system uten å påvirke det. Før noen åpner munnen så veit du ikke hva den personen kommer til å si.

Så er det også en annen side ved forholdet mellom observatør og bølgefunksjon, og det er at denne bølgefunksjonen ikke bryter sammen til hva som helst. Det er beskrevet spesielle muligheter i funksjonen.

— Jepp, og når du åpner boksen så spiller det ingen rolle om du ønsker at katten var i live eller ikke, du har fremdeles bare din 50% sjanse til å ha rett. Dette er noe Wigner tok opp; New Agerne vil si at din vilje bestemmer framtida til katten, men det har ikke noe med viljen å gjøre i det hele tatt — du åpner den jævla boksen, du har ikke villet noe som helst, du har bare finni ut noe. Den kunne ha vært dau i timesvis eller dager, situasjonen kunne ha vært arrangert for flere år siden.

For en lukt!

— Når du observerer et mikroskopisk system (— jævla bar!) så er dette systemet påvirket av en lang forhistorie som du ikke veit noe som helst om. Og det øyeblikk du gjør målingen din vil du finne ut hvilken tilstand systemet er i da. Det er det samme hvordan du ønsker at utfallet av målingen skal bli — det spiller ingen jævla rolle.

Ut bakenfor tid og rom

Men ta det mystiske Aspect forsøket som påviste at Einstein, Podzolsky, Rosen paradokset ikke var noe paradoks. En kjernepartikkel splittes i to nye partikler som beveger seg fra hverandre. Du kjenner ikke spinnnet til noen av partiklene, men det øyeblikk du måler spinnnet til den ene partikkelen så veit du også spinnnet til den andre — uansett hvor langt de måtte være fra hverandre. Metafysikere vil hevde at informasjon har passert på et annet plan, og at f.eks tankeoverføring skjer langs et slikt åndelig plan.

— Vel, hvis du har et system som har blitt satt sammen i en korrelert tilstand og du lar det systemet utvikle seg, betyr det nødvendigvis at korrelasjonen forsvinner? Jeg pleier å bruke et eksempel med en tenkt baseball-pitcher som kaster en blå og en rød ball i motsatte retninger til hver sin mottaker. Det øyeblikk en av mottakerne tar imot en ball og skriker ut hvilken farge den har, så behøver ikke den andre mottageren bry seg om å fange sin ball, han veit hvilken farge den ha.

— Vi trenger ikke å fange neutrinoene, alt vi trenger å se er sporet der et system er påvirket av neutrinoet. Da veit vi nøyaktig hva som kom inn i systemet. Så hvis du har et positron-elektron par som beveger seg fra hverandre så kjenner vi det totale spinnnet, den totale massen må ha en bestemt verdi, du kjenner energispekteret i hver partikkel — i det øyeblikk du måler spinnnet til den ene veit du også spinnnet til den andre, det er absolutt ingen tvetydighet her.

— Hvis du kjenner til visse symmetrier på et visst nivå i virkeligheten så veit du at denne symmetrien kommer til å fortsette å virke så lenge de to partiklene befinner seg på det nivået i verden. Hvis du veit at menneskene har to kjønn så veit du også at i det øyeblikk et barn fødes så er det enten gutt eller jente, du vil ikke føde en hermafrodit. Den tredje tilstanden er rett og slett ikke mulig.

(her kommer den motoriserte baren skramlende forbi nok en gang, det er åpenbart en ukjent symmetri som er i funksjon (meg) — skal vi hoppe på? (Shore) — jepp, en fullstendig anderledes virkelighet!) ■

SIRIUS MYSTERIET

Hvem er dogonene? Hva veit de om stjerna Sirius og dens usynlige ledsager? Må denne kunnskapen skyldes at amfibiske vesener med menneskets overkropp og fiskens underkropp kom til midt-østen fra stjernesystemet Sirius for over 6000 år sida? Eller kan det også tenkes at kunnskapens kilde er telepatisk kontakt mellom dogonene og moderne vitenskap gjennom et plan bakenfor tid og rom? Når Erik Dammann vurderer det Ves-Afrikanske Dogon-folkets kunnskaper om astronomi finner han grunn til å postulere nettopp en slik telepatisk kontakt.

Av Trond Christoffersen

Dogonene er navnet på et afrikansk jordbruksfolk som lever langs bredden av Niger i området der denne elva gjør en diger sving på grensa mellom Mali og Burkina Faso (Øvre Volta). Jeg er blitt kjent med dogonene gjennom Erik Dammanns bok «Bakenfor tid og rom» og boka den bygde på, nemlig «Siriusmysteriet» av Robert Temple. De astronomiske elementene i dogon mytologi-

en er felles for i det minste fire stammer i det samme området. En av disse er Bambara-folket, som mange nordmenn har blitt kjent med gjennom romanen «SEGU — murer av leire» av Maryse Conde. Romanen følger en bambaraslekt på 17- og 18-hundretallet og gir oss glimt fra Vest-Afrikas rike historie. Det vi møter er høyt utvikla klassesamfunn, med ei lang historie bak seg. Føydale kongeriker vokser fram, kriger og går under. Rundt kongsmakta fins hoffet, adel og geistlighet — en geistlighet som vi kaller trollmenn fordi de forkyn-

MODERNE OVERTRO

ner at Nommo kom ned fra himmelen i stedet for at Jesus for opp til himmelen. Og det fins sjølsagt et folk som arbeider og dyrker jorda — kvinner og slaver. Og i nyere tid islamsk frammarsj, vekkelse og krig. For ikke å forglemme det kristne europeiske bidraget: kolonisering og slaveeksport til den nye verden.

Hva dogonene veit

Dogonene skiller mellom tre typer himmelske legemer. Fiksstjernene som har en fast plass på himmelen, dvs i stjernebildene. Planetene som «dreier rundt» (en annen stjerne?), dvs vandrer gjennom stjernebildene. Og satellittene som «gjør en sirkel», dvs går rundt et annet himmellegeme. De ser ut til å ha skjont at bevegelsene til sola og stjernene over himmelen er tilsynelatende bevegelser som skyldes at jorda snurrer rundt. De har et heliosentrisk verdensbilde der sola står i sentrum og jorda og planetene går rundt, noe vitenskapen i Europa benekta helt fram til renessansen. De kjenner til galakserne og har et eget navn på melkeveien. De har fire kalendere: en for jordas kretsløp, en månekalender, en Siriuskalender og en Venuskalender for jordbruksformål.

Videre har de temmelig detaljerte kunnskaper om en del viktige himmellegemer. Det mest slående eksemplet er kunnskapene om stjerna Sirius. Sirius-systemet er sentret for skapelsesberetninga deres. Og det aller helligste objektet for dyrking er ikke sjølve Sirius, men ei lita, kjempetung og usynlig stjerne som kretser rundt Sirius: Po Tolo — universets midtpunkt — oppkalt etter det minste kornslaget dogonene kjenner.

For moderne mennesker som i bestefall kan peke ut Karlsvogna på nattehimmelen, er dette imponerende kunnskaper. Mest bemerkelsesverdig er nok historia om Po Tolo eller Sirius B som vestlig vitenskap har døpt den med sin ganske begrensa fantasi i navnespørsmål. For denne usynlige følgesvennen til Sirius fins faktisk. Den ble oppdaga i forrige århundre ved hjelp av teleskop, og er en såkalt hvit dverg — liten, kjempetung og så lyssvak at den ville vært usynlig for det blotte øye sjøl om ikke Sirius hadde overstrålt den. Denne imponerende kunnskapslista toppes av det «mest ubegripelige» (Damman), nemlig at dogonene kjenner korrekt omløpstid for denne usynlige stjerna (50 år) og tegner banen dens riktig som en ellipse med Sirius i det ene brennpunktet.

Vannmannens etterkommere?

Det fins mange måter å reagere på når man støter på noen som veit mer om noe enn en sjøl gjør. Særlig hvis disse noen skulle være negre, og dette noe skulle være en antatt moderne vitenskap som astronomi. De franske antropologene som gjorde felt-arbeidet og oppnådde den ærebevisninga det var å bli innvia i dogonenes hemmelige ritualer, konstaterte nøkternt at spørsmålet om hvordan dogonene er kommet i besittelse av disse kunnskapene om Sirius-systemet «er ikke besvart, og heller ikke stilt».

Like nøktern var ikke Robert Temple da han gjenoppdaga Sirius-mysteriet. Han slår enkelt fast at disse astronomiske kunnskapene er av en sånn karakter at det vil være umulig for et primitivt folk å komme fram til dem uten moderne teknologi og instrumenter. Denne konklusjonen anser han tydeligvis som så innlysende at undersøkelser og argumentasjon er unødvendig.

Så snart muligheten for en jordnær og materialistisk forklaring er utdefinert, er det fritt fram for luftige spekulasjoner. Temple mener at den eneste mulige kilden til denne avanserte kunnskapen er at intelligente vesener kom til jorda fra en av de mulige planetene i Sirius/Po Tolo systemet og fortalte oss det. Det kunne kanskje virke litt usannsynlig at disse intelligente sirianerne skulle velge ut den primitive dogonstammen når de først avla jorda et besøk, men forklaringa er sjølsagt at dogonene har lært dette med Sirius fra andre. Mesteparten av boka til Temple går nemlig ut på å prøve å vise at de grunnleggende Siriusmotivene var felles for såvel gresk, egyptisk, babylonsk, assyriske og summeriske mytologi, dvs alle de klassiske høykulturene rundt Middelhavet og

i midt-østen.

Dermed ble det klart at kunnskapen om Sirius-B var ikke bare noen hundre år, men minst seks tusen år gammel. Den kom til jorda da sirianerne landa i et rom-skip, trolig i nærheten av det gamle Babylon. Og heldigvis veit vi også hvordan sirianerne så ut: De var amfibiske vesener med menneskers overkropp og en fisks underkropp. Det kan vi se på dogontegninger, på babylonske smykker og på assyriske segl.

Telepatisk astronomi

Dette får være en tilstrekkelig presentasjon av Robert Temple. Han er ikke plagsomt usikker på riktigheten av forklaringa si. Men et lite poeng må han tilkjennes, når han i et øyeblikks selvransakelse spør om andre forklaringer kan være mulige. Om det finnes en annen løsning på Siriusmysteriet, sier han, vil den heller være mer overraskende enn mindre, sammenlikna med hans egen. Den vil ihvertfall ikke være triviell. Denne spådommen har Erik Damman til fulle bekrefta.

Erik Damman ser i fortellingen om dogonene en mulig bekreftelse på teorien om bevissthetens ubegrensede rekkevidde. Mere nærliggende enn besøk fra verdensrommet virker det for ham å søke forklaringen i den nye holografiske teori om at universet avspeiles i hver enkelt bevissthet. Denne teorien går blant annet ut på at universet er ett, og at helheten i universet gjenspeiles i hver enkelt minste del. Derfor har menneskesinnet muligheten i seg til både logisk sansende kunnskapstilegnelse, og grensesprengende intuitiv helehetserkjennelse (slik som i de ekte religiøse opplevelser). Denne siste metoden antar Damman dogonene har brukt.

Damman er en mann med respekt for andre kulturer, og han formulerer da også Siriusmysteriet litt forsiktige enn Robert Temple. Damman sier: *«Selv om dogonenes viten må være bygget på systematisk observasjon og tenkning, synes det som om deres avanserte konklusjoner også må skyldes «høyrehjernens» evne til direkte, intuitiv kunnskapstilegnelse. Denne veien til erkjennelse er så lite utviklet i vår kultur at vi mangler erfaringer om dens rekkevidde og derfor også ofte nekter å godta dens resultater. Det som mest uimotsigelig peker mot en slik evne hos dogonene, er det som blir kalt Siriusmysteriet i deres kosmologi.»*

Den eldste naturvitenskapen

Men astronomi er den eldste av alle naturvitenskapene. Historia om denne vitenskapen sier mye om klassesamfunnens historie. Utfordra av dogonhistorien, og vel vitende om egne begrensninger som astronom, arkeolog, oldtidshistoriker og filosof, skal jeg prøve å gi noen materialistiske høydepunkter fra astronomihistoria. Underveis kan de som vil, ha lista over dogonenes astronomiske kunnskaper i mente.

Overlevelsesastronomi

Før menneskene danna bofaste jordbruksamfunn, levde de som jegere og samlere. En del sånne samfunn har eksistert fram mot vår tid. Av gode grunner hadde disse folka opparbeida seg astronomiske kunnskaper som går langt utpå de gjennomsnittsnordmannen har i dag. Noen enkle stikkord forklarer dette.

For det første årstidene. For den som skal holde liv i en stamme der størrelsen balanserer på grensa av det mulige i samspillet menneske og natur, er kunnskap om årstida nøkkelen til viltets vandringer, fiskestammens vandringer, vekstenes modningssesong. Når lageret av livsmidler tømmes kan kunnskapen om når føde igjen kan ventes avgjøre forskjellen på liv eller død. Og etter som det ikke kom ut aviser der datoen sto trykt, var stjernehimlen det eneste sikre hjelpemidlet. Gjennom langvarige observasjoner ble det mulig å finne naturlige siktemerker eller bygge kunstige, for å fastslå vinter- og sommersolverv og vår- og høstjevndøgn. Og som vi skal se seinere kunne særtrekk ved stillinga til viktige stjerner brukes til å slå fast årstida på en enda enklere og mindre stedbunden måte.

Videre kunne stjernehimlen gi opplysning om posisjon for de som jakta til havs, og de kunne brukes til å beskrive tida om natta på samme måte som tida på dagen ble beskrevet utifra solas posisjon.

For å kunne skaffe og gjøre bruk av disse kunnskapene trengtes langvarig og systematisk stjerneetting. I samfunn uten skriftspråk ble kunnskapene overført gjennom stadig nye ledd av innvidde. Som et resultat av denne virksomheten ble kunnskap om de mest grunnleggende forholda ved stjernehimlen trolig etablert over hele verden, og lenge før kultursamfunnene. Blant det en kan regne med at de fleste slike folk lærte, var forskjellen mellom fiksstjernene (De faste stjernebildene som Store Bjørn, Lille Bjørn, Orions Belte osv. Navnene varierte sjølsagt) og planetene (som ikke holder plassen sin, men vandrer gjennom stjernebildene). De mellom-amerikanske indianerne assosierte trolig alle sine guder med stjerner. De kjente sjølsagt Melkeveien og blant navnene de brukte var stjerneskjørtet, forskjellige slangenavn og sjelenes vei til dødsriket. Sannsynligvis kjente mange folk til ting som planetenes retrograde bevegelse også (dvs at de av og til gjør en loop og går tilbake et lite stykke før de fortsetter langs banen over himmelen). Alt dette dreier seg om de mest synlige himmelske fenomener.

Astronomi og prestemakt

Menneskenes oppfatning av verden rundt seg ble tidlig religiøs. Naturkreftene framtrer, særlig for mennesker som lever direkte av og med naturen, som uberegnlige og levende krefter som rår over stammens og folkets liv og død: den varmende sola, det livgivende regnet, den ødeleggende frosten. I følge materialismen oppsto reli-

MODERNE OVERTRO

gionen ved at himmelske og jordiske naturfenomener ble besjela og utnevnt til guder. Slik kunne man fremme avlingene ved å gjøre seg til venns med det uregjerlige og finne trøst i å forklare det uforklarlige.

I dag er religionen et underordna spørsmål for staten. I motsetning til dette var de første store undertrykkerstatene direkte gudestyrt. Fra år -3000 (FVT) fram til år 0 lå den politiske makta hos presteskapet i de kulturene som var forløperne for vår egen. De sumeriske, babylonske og egyptiske statene ble styrt av prester, og den øverste presten var sjøl gudekonge — farao.

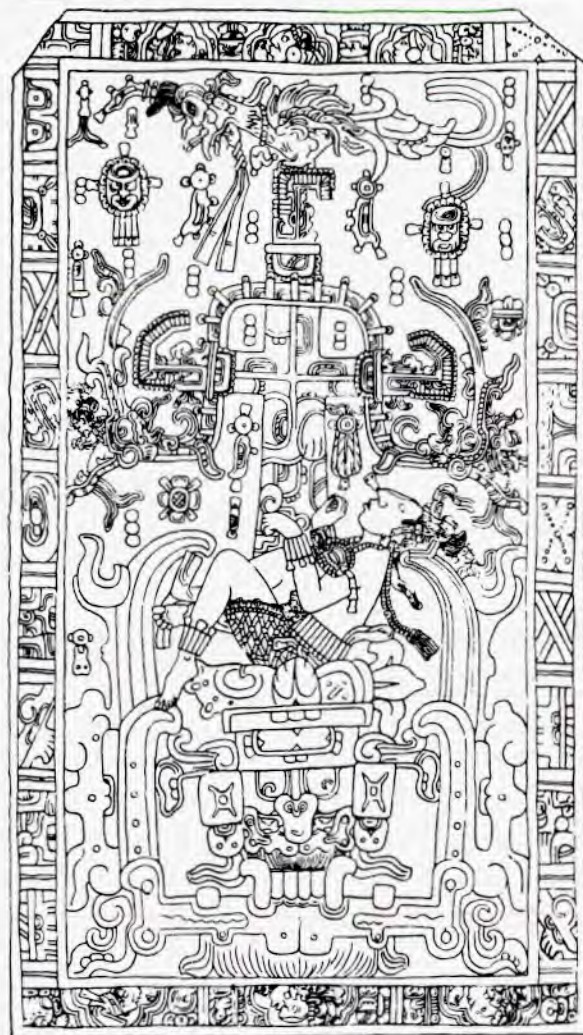
Disse prestehoffene dreiv med astronomi. Det ble gjort omfattende, sammenhengende observasjoner over perioder på flere hundre år. Materialet ble brukt til teoretiske forklaringer i generasjoner, og det meste ble dikta inn i den aktuelle gudelæra. Hvorfor denne interessen? På høyden av prestekongenes makt var det behovet for astrologiske råd til kongen fra stjernene som var den fremste drivkrafta. Men historia er ofte ironisk, og det er trolig like stor grunn til å hevde at astronomien skapte prestene som at prestene skapte astronomien.

Utgangspunktet var de religiøs deltidsspesialistene som studerte himmelen for å komme med forutsigelser og råd til støtte for folkets overlevelse i jorbruk og fangst. Disse forutsigelsene var så nødvendige og etterhvert så vellykka at prestene steig i status og prestisje og lå svært godt an til å gripe makta. Samtidig skapte gjennombruddene i jordbruks- og husdyrholdsteknologi det materielle overskuddet som gjorde det mulig å fø på en overklasse og skape siviliserte høykulturer.

Mayaene og Venus

Prestenes opprinnelige vei til makt var nok bygd på framgangene i matproduksjon som forutsigelsene deres førte til. Men at imponerende empirisk og teoretisk arbeid kunne utføres utifra overtroiske begrunnelser kan vi se for eksempel hos Mayaene. Mayakulturen var på sitt høydepunkt i dagen mellom-amerika i perioden 200-900.

Planeten Venus, som opptrer både som kveldsstjerne og morgenstjerne, sto sentralt i trua deres. Spesielt frykta de Venus når den kom til syne rett før sola som morgenstjerne etter åtte dagers fravær fra himmelen (heliakalsk oppstigning som det kalles). En meksikansk kilde sa at «*når Venus dukka opp, ble alle svært redde. Overalt ble innganger og åpninger til husene stengt igjen. Det ble sagt at strålene brakte sjukdom eller noe annet vondt med seg.*» Ved å kunne forutsi disse heliakalske oppstigningene, kunne prestene varsle de som var trua og treffe mottiltak gjennom religiøse seremonier, ofringer osv. Det er funnet Maya-tabeller som forutsier Venus sine forsvinninger og tilsynekomster svært nøyaktig for en periode på nesten førti tusen år. Forutsetninga for å få til noe sånt er langvarige observasjonen for å fastslå omløpsperioden nøyaktig, en avansert kalender

og regneteknikk som gjør det mulig å legge inn de nødvendige korreksjonene.

Et annet fenomen Mayaene frykta var solformørkelser. De trudde at mye fælt kunne skje under en solformørkelse — det mest alvorlige var jordas undergang. Følgelig var det ikke rart at prestene trengte tabeller som kunne varsle om dette problemet, og det er finni like nøyaktige varslingsstabeller for solformørkelser som for Venus.

Kinas byråkratiske astronomer

Et av de føydale kinesiske dynastiernes fremste kjenne-tegn er den gjennombyråkratiserte staten. Flertallet av de astronomer som observerte himmelen gjennom mer enn to årtusener var da også som en slags statstjenestemenn å regne. Den fremste materielle drivkrafta bak denne satsinga var byråkratiets behov for en ordna kalender, mens også astrologisk rådgiving kom inn sterkt

MODERNE OVERTRO

Det er en lang vestlig tradisjon å frakjenne tidligere kulturer fra andre verdensdeler enhver intelligens. Det Aztekiske likkleidet til venstre ble av Däniken tolket som et bevis på at Aztekerne hadde hatt besøk fra verdensrommet. Men «romskipet» viser seg å være bygd opp av kjente Aztekiske symboler som «Kalkun-fuglen», «Jordguden» og «Mais-treet»

etter hvert. Uansett så ble det keiserlige hoffet regelmessig fora med observasjoner om alle uvanlige fenomener som novaer, supernovaer, formørkelser, kometer, meteorstrømmer, solflekker osv. Så viktig ble dette ansett, at det i lange tider var to observatorier samtidig i den keiserlige hovedstaden, begge fullt utstyrt med det datida kunne stille av instrumenter. Hver morgen skulle de to uavhengige settene med rapporter sammenholdes slik at man sikra seg mot feilobservasjoner.

Et artig poeng ligger også i at etter som den politiske og militære (dvs astrologiske) betydninga av observasjonene ble mer sentral, skjerpa keiseren sikkerhetsinstruksene. I år 840 utgikk det dekret om at personellet ved det keiserlige observatoriet skulle holde virksomheten sin absolutt hemmelig. «Hvis vi hører», sto det, «om noen som helst omgang mellom de astronomiske tjenestemenn og tjenestemenn fra noe annet departement eller med alminnelige folk, så vil det bli sett på som brudd på sikkerhetsreglene, som må følges nøye. Fra nå av må astro-

nomiske tjenestemenn under ingen omstendighet blande seg med andre offentlige tjenestemenn eller vanlige folk.»

Babylon og arvtakerne

Utgangspunktet for den vestlige astronomitradisjonen lå i Babylon. Eldste kjente observasjoner er trolig sammenhengende data om Venus gjennom 21 år under Kong Ammisaduqa for ca 3.500 år siden. Men det som er best bevart er de såkalte astromiske dagbøkene, med detaljerte opptegnelser fra perioden år -700 til år -60. Disse er bevart som fragmenter av leirtavler, og har havna i British Museum på 1880-tallet. Det meste ble handla inn hos antikvitetshandlere i Bagdad, etter at disse fant ut at britene betalte mer for bitene enn den verdien de hadde som resirkulerte murstein i nye hus. Det var nemlig som byggemateriale de egentlig ble gravd ut.

MODERNE OVERTRO

Bragden til Ptolemeus

Store mengder observasjonmateriale ble ført videre gjennom kontakt med nye kulturer. Oldtidens berømte bibliotek i Alexandria hadde det, før det ble brent, og i dag veit vi bare at det meste er tapt. Men en som hadde tilgang til materialet var grekernes mest berømte astronom: Ptolemeus. Sjøl om han var en pioner i astrologi, var han utvilsomt en genial forsker. Ved hjelp av den greske geometrien, perfektionerte han en århundrelang forklaringstradisjon på alle observerte himmelfenomen, så godt at den ble enerådende i Europa fram til Kepler og Copernicus. Ptolemeus satt jorda i sentrum og rundt den festa han alle kjente soler, måner, planeter og stjerner på roterende kuleskall, helt ut til «den syvende himmel».

Den eneste feilen med modellen til Ptolemeus, var at den var feil. Men den var utarbeida i så stor detalj og stemte så godt med kjente fakta at andre forslag var sjanseløse. Og vi veit at konkurrerende forslag fantes. For eksempel beskrev Aristark 500 år før Ptolemeus et imponerende heliosentrisk system der jorda gikk rundt sola, månen rundt jorda og stjernehimmelen var uendelig langt borte. I den europeiske sivilisasjonen hindra kristen dogmatikk og aristotelisk filosofi disse tankene i å vokse i over tusen år. Men skulle det dermed bety at en riktigere oppfatning om jord, sol og stjerner ikke kunne slå rot i en annen kulturgrein der kirka og Aristoteles ikke hadde makta?

Kalendere og Sirius

Kompliserte kalendere er noe av det mest fascinerende som oldtidsastronomene skapte. Mayaene var så besatt av tida at til og med de enkelte dagene fikk gudestatus. Deres hellige 260-dagers kalender fikk de til å gå opp med stjerneåret og planetperioder med formler og korreksjoner som gjorde det teoretisk mulig å datere hendinger før verdens skapelse. Men det var også mulig å gjøre det enkelt slik egypterne gjorde før de store dynastiene kom tidlig i det tredje årtusen f.kr.

Som alle tidlige folkeslag, brukte egypterne en månekalender. Året var 12 måneder (i Egypt regna de en månepriode som tida mellom hver gang ne-månen forsvant i øst før soloppgang). Dette året var i gjennomsnitt elve dager for kort, og den som holdt orden på det hele var ingen ringere enn Sirius.

Sirius er himmelens sterkest lysende stjerne. Hvert år er den usynlig i 70 dager, før så å komme til syne på morngehimmelen som en heliakalsk oppstigende stjerne (før sola). Denne oppstigninga faller sammen med årstida da Nilens flomperiode tar til, og som alle veit la flomslammet grunnlaget for fruktbarheten i Nil-dalen og forsåvidt hele den egyptiske sivilisasjonen. Det er derfor ikke rart at Egypterne gjorde Sirius til sin viktigste gudinne (Sothis) og oppkalte årets 12. måned etter hennes opp-

stigning. For å holde kalenderåret i takt med årstidene, la de inn en ekstra 13. måned året etter, hver gang Sirius sin tilsynekomst skjedde i en av de siste elve dagene i årets siste måned. Enkelt og greit. I dynastisk tid gikk egypterne over til 365-dagers år med skuddårs-korreksjoner, muligens etter at de over tid hadde telt dagene mellom Sirius sin heliakalske oppstigning.

Overraskende kunnskap

Mye av de imponerende kunnskapene til dogonene, har vi funnet igjen andre steder. Det gjør ikke kunnskapene noe dårligere — bare lettere å forklare på naturlig vis. Egypternes dyrking av Sirius har en åpenbar materialistisk forklaring. Og ettersom dogonene også er et jordbruksfolk, avhengig av elva Niger slik egypterne var av Nilen. Og ettersom de to folkene levde på sammenlignbare breddegrader, kan det også tenkes at dogonene har utvikla sin Sirius-dyrking av liknende grunner som egypterne.

Mansa Musa

En vel så sannsynlig vei til Siriusdyrking er kulturell påvirkning. Det er velkjent at religiøse myter har stor geografisk spredning. Store deler av Bibelen består av gamle vandremyter som ikke er særegne for jøde/kristendommen: som f eks mytene om syndfloden og Noas ark. I den ellers merkverdige boka til Robert Temple om Siriusmysteriet, virker det troverdig at det virkelig fins en sammenheng mellom Siriusmotivet i egyptisk og dogon religion. Kontakten kan godt ha vært fra Egypt, over Libya, gjennom ørkenen til Mali slik Temple foreslår. Men den kulturelle kontakten har trolig vært mer omfattende enn som så.

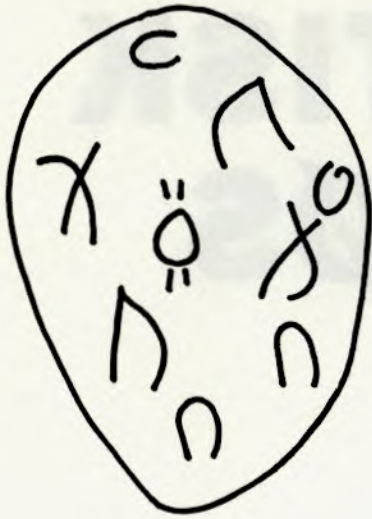
En liten historie om Mansa Musa kan vise at det heller ikke nødvendigvis må dreie seg om enveiskjøring fra høykulturelle egyptere til primitive negerfolk. Mansa Musa var konge over den svære afrikanske staten Mali på 1300-tallet. Hvis det stemmer at dogonene levde i området sitt så tidlig, har de vært en av stammene som betalte tributt til ham. Som god muslim dro Mansa Musa på pilgrimsferd til Mekka og stakk blant annet innom Kairo i Egypt med det imponerende følget sitt. Mansa Musa var så rik og ga så mye gull som almisser til de fattige underveis, at hele pengesystemet i Egypt ble rammet av en fryktelig inflasjon og kom i ubalanse i over to tiår. Ubalansen ble utvilsomt ikke mindre av at fattige med gull mellom henda kjøper andre varer enn de rike som pleier å ha gull.

Sirius B — det mest ubegripelige

Avslutningsvis noen kommentarer til det Damman regner som det «mest ubegripelige» i Siriusmysteriet.

Ubegripelig 1: *Hvordan kan oppfatninga om Po Tolo*

MODERNE OVERTRO

Ubegripelig 2: *Hvordan kan dogonene vite at en stjerne som ikke kan observeres, bruker femti år på å gå rundt Sirius?* Sirius og Sirius B er tvillingstjerner som begge går rundt det felles massemidtpunktet. Begge stjernenes bane pendler med en periode på femti år. Og den slangeforma banen til Sirius, himmelens i særklasse mest lyssterke stjerne, kan observeres.

Ubegripelig 3: *Hvordan kan dogonene vite at Sirius B sin bane er en ellipse med Sirius i det ene brennpunktet?* Veit de egentlig det? Dogonene har ikke utvikla de geometriske begrepene ellipse og brennpunkt. Disse må stamme fra antropologenes tolkning hvor deres egen kunnskap om banene i tvillingstjerner spiller inn. Dogonene tegner noe som likner en ellipse (eller en oval) i sanda. Men Po Tolo representerer ikke bare en stjerne/gud i trua deres. Po Tolo er verdenssegget som hele universet er skapt utifra, og et egg er det naturlig å tegne som en oval (eller ellipse). Så istedet for å spørre om hva som kom først: høna eller egget, kan vi kanskje spørre om hva som kom først: ellipsebanen eller verdenssegget.

I møte med det forunderlige

Jeg har sjølsagt ikke «løst» Siriusmysteriet med dette. Det jeg har gjort er å vise at det går an å forholde seg på ulik måte til forbløffende forhold og «uforklarlige» fenomener.

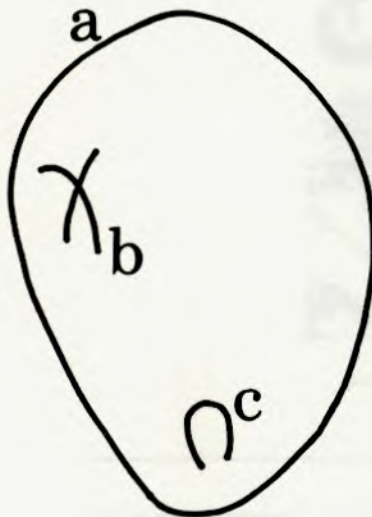
Fanatikere kan benytte anledningen til å finne på de mest fantastiske forklaringer, slik som Robert Temples amfibiske space-invaders. Filosofiske idealister kan legge nye paradokser til samlinga si av hendelser som er uforklarlige på naturlig vis. Dermed kan de bygge videre på sine overnaturlige systemer og gamle og nye religioner. Materialister kan lukke øra og nekte å høre. Vi har alle begrensa kapasitet og bedre ting å ta oss til enn å forske på eksemplene til de overtruiske.

Men sjøl om det kan være nødvendig, er det dumt på lang sikt å stenge øra. For kunnskapen utvider seg gjennom å gå løs på det som er foreløpig uforklarlig. Så bør vi kanskje gjøre et valg og leite etter litt gull blant det som glimrer så juglete falsk. Jeg har dratt fram historia om dogonene fordi jeg synes den var interessant og kunne si noe om den samfunnsbestemte mangelen på historisk forståelse i herskernasjonene. Men jeg tror det finnes annet og vel så sentralt stoff i kista til Damman og andre forkjempere for det nye verdenssynet.

Diskusjonen om den filosofiske materialismen og utviklinga av vitenskapen i vårt århundre er den største utfordringa. I forrige århundre sto Marx og Engels i spissen for å bringe de nyeste vitenskapelige resultater inn i filosofien. Etableringa av den dynamiske dialektiske materialismen opp i mot den mekaniske materialismen var resultatet av et slikt arbeid. Etter krigen er det dessverre idealistene som har kasta seg over de banebrytende gjennombrudda i naturvitenskapene.

Det originale Dogon diagrammet over. Under, Temples sensurerte versjon. I følge Temple er a) banen/verdenssegget, b) Sirius og c) Sirius B.

/ Sirius B ha oppstått? Dogonene ser at stjerna og guden Sirius følger en ujevn bane uten synlig årsak. Hva annet enn en liten/usynlig og kjempeterk gud/stjerne kunne ha krefter til noe sånt? Dogonene sier om Po Tolo/Sirius B at den regulerer banen til Sirius «som er den eneste som ikke følger en regulær kurve..»

LITTERATUR

FANTASTISK OG TIDLØS

Artikkelen er illustrert med tegninger av Jose G. Posada.

Av Øyvind Andresen

I vesten blir latinamerikansk litteratur sett på som magisk og fantastisk, den blir oppfatta som eksotisk og dermed ufarliggjort. Dette er en veiledning i denne uttrykksformen. Vi får se hvordan virkemidlene gjør tekstene eventyrlige for oss samtidig som de beskriver den grelle virkeligheten for folket i Latinamerika. Vi garanterer at artikkelen gir leselyst og du får stifte spesielt bekjentskap med to forfattere, Rulfo og Arguedas.

De spanske inkvisitorenne forbød romanen i de spanske koloniene i Latinamerika (LA). De mente at romanen var farlig for indianerens åndelige tilstand og så på romanen som en trussel mot samfunnet. Og denne vurderinga var jo sjølsagt helt rett.

De første kopiene av Cervantes «*Don Quiote*» kom derfor til LA gjemt i tomme vintønner.

Nå kan jo enhver som ønsker det gå på inkvisisjonsmuseet i Lima og se hvordan Pavens menn torturerte de som ikke hadde den rette, katolske tro. Men de herskende i LA i dag er fremdeles mer glad i Paven enn i romaner - og torturinstrumentene er ikke bare på museum.

Den argentinske forfatteren Julio Cortazar sa det slik da han ble tvunget i eksil under militærstyret i 70-åra: «*De latinamerikanske forfatterenes oppgave er å få ekspertenes kjølige analyser til å bli levende ved å gi dem kjøtt og blod, nærhet og intensitet i skjønnlitteraturen. Fordi litteraturen her har en makt over folk som telexinformasjonen aldri vil få, er de latinamerikanske diktatorne redde for den. Derfor forbyr og brenner de bøker som er skrevet i eksil. Og derfor bør vi verdsette landflyktigheten høyere enn vi gjør.*»

Opposisjonelle røster

Det er idag færre militærstyrer i LA enn for ti år siden. Men de grunnleggende strukturene er ikke forandra, og militæret sitter i bakgrunn som et slags overhus som kan gripe inn når de ønsker det. Gjeldskrisa presser kontinentet ned i ytterligere elendighet. Det er trange rammer for opposisjonell virksomhet. Og de vil bli strammere. Jeg tror derfor at litteraturen vil spille en større rolle i framtida fordi forfatterene ofte blir de eneste opposisjonelle røstene i samfunn der det ikke finnes legale muligheter for å organisere partier, fagbevegelse, stifte aviser osv.

Nå snakker jeg altså om den opprørske, revolusjonære og kritiske litteraturen. Opp gjennom historia har de fleste kunstnere og intellektuelle stått på de herskendes side og de fleste kunstverk har fungert samfunnsbevarende. Jeg vil nevne to viktige latinamerikanske forfattere. Den ene er argentineren Jorge Luis Borges som i 70-åra mer eller minder utilsørt støtta militærjuntaen.

Og den andre er Mario Vargas Llosa fra Peru. Han var i sin røde ungdom tilhenger av Castro og en revolusjonær omveltning av LA. I dag er han tilhenger av Maggie Thatcher og «de driftige eierne av plantasjene langs kysten» som han uttrykker det. Han seiler opp som høyresidas kandidat til presidentvalget i Peru i 1990. Dette står ikke i motsetning til at han er en av LAs største forfattere og viktigste intellektuelle.

Eksplosiv vekst

Hva er bakgrunnen for den voldsomme veksten og interessen for litteratur fra LA som vi opplever fra 60-åra?

Først må vi søke svar på dette spørsmålet i de endringene som har skjedd på det latinamerikanske kontinentet. Etter siste verdenskrig vokste det fram en middelklasse i de fleste landa i LA. I Peru var det 4.000 studenter i 1940, mens det var 50.000 i 1968. Det oppsto et marked for skjønnlitteratur.

Så seint som i 1960 var opplagstallene i Mexico City og Buenos Aires ikke mer enn 3.000 eks. Men i 60-årene får vi en eksplosiv vekst. Samtidig ble en rekke romaner skrevet over en 30-års periode trykket opp på nytt. (Det gjelder f.eks. Juan Rulfos «*Pedro Paramo*» som jeg kommer tilbake til.)

Denne litterære «boomen» dreide seg i all hovedsak om romaner skrevet av menn.

Samtidig hadde denne bølga av romaner sammenheng med politiske hendelser på kontinentet. Castros revolusjon på Cuba i 1959 sto for mange intellektuelle som et eksempel på at det var mulig å bryte med imperialismen. Cuba representerte håpet. Mange forfattere begynte å leite etter en egen identitet for dette kontinentet.

Den meksikanske forfatteren Carlos Fuentes mener at det er den såkaltte «Padilla» saken som splitta «boom» generasjonen. I 1971 ble den kubanske forfatteren Herberto Padilla arrestert som kontra-revolusjonær av sikkerhetspolitiet på Cuba. Synet på Cuba splitta forfatterene, og de begynte å gå hver sin veg.

Samtidig opplevde LA en dyptgående politisk og økonomisk krise i 70-åra med gjeldsbyrder, militærkupp, krig og landflyktighet. «*Den siste som forlater landet slukker lyset*», sto det på en vegg i Montevideo. Eller enda mer makabert, på en vegg i La Paz stod det: «*Bekjemp fattigdommen, drep en tigger idag.*»

Europeisk interesse

Hvorfor får så den latin-amerikanske litteraturen så stort gjennomslag i Europa?

Denne litteraturen ble markedsført under betegnelsen «magisk realisme». Jeg mener det er et begrep som Marquez ettertrykkelig avliva med sin tale som han holdt da han mottok Nobelprisen i Stockholm i 1982. Han understreker at det «fantastiske» ikke oppstår i hans bøker, men er en beskrivelse av den latin-amerikanske virkeligheten.

Han sier: «*Diktere og tiggere, musikanter og profeter, kriger og forbrytere, alle oss skapninger i denne umåtelige virkelighet, har vært nødt til å be fantasien om litt hjelp, for den største utfordringen for oss har vært at de konvensjonelle midlene er utilstrekkelig til å framstille vårt liv troverdig. Dette er, venner, vår ensomhets knute.*»

Peruaneren Manuel Scorza sier det slik: «*Den mest nøyaktige beskrivelsen av LA finnes i romanene, for der finner du ikke bare dokumentarbøkernes harde fakta, men også drømmene, mytene, fantasiene, galskapene.*»

Marquez nevner i sitt foredrag en rekke fantastiske

LITTERATUR

Congojas del Gran Rotativo.

The anguish of the press.

hendelser fra LAs historie. Bl.a. nevner han den såkalte «kake-krigen» fra 1838. Den meksikanske regjeringa skyldte en fransk konditor for noen kaker. En fransk flåteekspedisjon besatte havna i byen Vera Cruz for å tvinge regjeringa til å betale. I det slaget som fulgte, mistet diktatoren Antonio Lopez sitt høyre bein. Beinets ble begravd i en praktfull gravferd.

Eller et annet eksempel som ble nevnt på en latinamerikansk forfatterkongress for noen år siden: I Guatemala var det for noen år siden en stor gresshopperplage. Gresshoppene formørka himmelen og spiste opp avlingene. Folk var hjelpeløse overfor denne plagen til gresshoppene brått forsvant. Da var det at en i nasjonalforsamlinga fikk det for seg at de skulle takke diktatoren for at han i sin visdom hadde fått gresshoppene ut av landet.

Som sagt så gjort. Nasjonalforsamlinga utforma en svulstig takketale som ble lest opp i nasjonalforsamlinga under stadige ovasjoner. Men i det de skulle stemme over takkeadressen, kom gresshoppene tilbake, værre enn

før. Representantene kunne knapt se taket i salen som de satt i. Likevel ble takkeadressa vedtatt etterfulgt av endeløs applaus.

Litterære virkemiddel

Hvilke litterære grep er det så de latinamerikanske forfatterne bruker for å få fram denne virkeligheten?

Jeg nevnte i stad den peruanske forfatteren Manuel Scorza. Han har skrevet et fem binds verk som tar utgangspunkt i de peruanske høyfjellsindianerens desperate kamp i årene 1950 til 1968. Romansyklusen heter «Den stille krigen» og første bind i serien heter «Jernring rundt Rancas», og er oversatt til norsk.

Mens verden ellers har utvikla seg, så har et føydalt system overlevd på Andesfjellenes rygg. Hvordan får da Scorza fram at tida har stansa opp? Jo, helt bokstavelig ved at urene vrenger seg, skyene fryser fast på himmelen, elvene stopper opp og blir til sjøer, barn og planter slutter å vokse og menneskes sæd råtner opp. Og indianernes leder, presidenten for de indianske fellesskapene, han rir søvnløs gjennom århundrene. Han sier: «Så lenge vi ikke har fullført jordoppmålinga, og så lenge våre krav fortsatt stirrer ut i verden med åpne øyne, lukker heller ikke jeg mine.»

Det å fryse tida fast, er et helt vanlig litterært virkemiddel som mange latinamerikanske forfattere benytter seg av for å vise at ingen utvikling har skjedd. F.eks. i Marquez «Hundre års ensomhet» går det fram helt på tampen av boka at hendelsene ikke er ordna etter en kronologisk akse, men at et hundreårs dagligliv er konsentrert slik at alt eksisterer samtidig. Ingenting har skjedd, og vi er tilbake til utgangspunktet.

Dette uvante tidsbegrepet virker forvirrende på en europeisk leser. Den utfordrer vår helt tilvante og tillærte måte å betrakte tid på. Samtidig har de latinamerikanske forfatterenes begrep om tid rot i gammel indiansk tenking, f.eks hos atzekerne i Mexico. De gamle atzekerne så på tida som noe som bevega seg i sykluser, ikke i kronologisk rekkefølge. Tidssyklusene var på 52 år, og hvert 52. år var et kritisk tidspunkt. Da bestemte gudene om de ville styrte verden i grus eller sette igang en ny 52 års periode. Derfor ble det hvert 52. år offra en masse menneskehjerter til gudene.

Offrene, ofte krigsfanger, sto og venta i rekker på 4 og 4, i køer som var opp til 4 km lange. Offerprestene skar ut hjertene, og holdt de opp mot Solguden. De arbeida ofte til de segna om av utmattelse.

Livet og døden

Dette avspeiler seg selvsagt i menneskenes syn på liv og død. Det var ærefullt å dø for at gudene nok en gang skulle gi støtet til en ny syklus. Døden var grunnlaget for ny fødsel.

For de gamle meksikanerne var livet på jorda bare noe

som varte et kort øyeblikk. Og dette flyktige øyeblikket var bare som en drøm eller som søvn. Som det heter i et gammelt meksikansk dikt, skrivi lenge før spanjolene kom:

*Vi kom for å sove, vi kom for å drømme.
Det er ikke sant, at vi kom for å leve på jorda.*

Meksikanernes syn på døden er et særegent kulturelt uttrykk for den meksikanske nasjonen. Det er i Mexico vi klartest kan se at den kronologiske tidsaksen er opphevet og at de døde lever side ved side med de levende.

Meksikanerne har et helt spesielt syn på døden, og det kommer i vår tid klartest til uttrykk på den årlige feiringa av Dødens Dag, 2 november. Da samles de meksikanske landsbyboerne på kirkegårdene med vokslys og gule blomster, med offergaver, mat og drikke. I følge legendene har de døde både matlyst og hørsel denne dagen. Etterhvert kan festen begynne med dans og musikk. Kanskje synger de sanger som *La vida no vala nada* - livet er ingenting verd. Eller andre sanger der man beskriver døden som «den flintskalla», «den magre» eller «den med utstående tenner».

Barna slikker på sukkerstenger forma som skjeletter, de voksne spiser brød forma som knokler. Octavio Paz skriver i «*Ensomhetens labyrint*»: «*Meksikanerne er fortrolig med døden, spøker med den, smigrer den, sover med den, den er en av hans yndlingsleker og hans mest trofaste elskerinne... Han står øye til øye med døden og betrakter den utålmodig, med forakt og ironi Om jeg må dø i morgen, kan jeg like gjerne dø nå.*»

Meksikanerens likegyldighet overfor døden grunner i at de er likegyldige overfor livet, sier Paz. Men de fornekter og flykter ikke fra døden slik vi gjør her i Vesten. Vår fornektning av døden er også vår fornektning av livet.

Men dette synet på liv-død-tid er ikke isolert til den meksikanske nasjonen. Dette forholdet til tilværelsen preger hele det latinamerikanske kontinentet.

Jeg skal prøve å vise det ved et eksempel. Violetta Parra fra Chile har skrevet en kjent sang som heter «*Lille engelens død*» som hun sang mens hun satt likvakt etter at et lite barn hadde gått bort. Sangen har en munter melodi og i teksten heter det bl.a.:

*Kroppen den dør og forsvinner
men som en terne flyr den opp
og hilser på månen og på en aftenstjerne
sammen med de etterlatte danser den lille sjelen i solen
og himmelen er klar.*

På den ene sida har vi her en invari trist situasjon, et lite barn er revet bort. På den andre sida synger og spiller Parra opp til dans, og det skjer uten at sorgen fornektes. Det er dette som er kunstverkets store motsigelse. Noe sånt hadde ikke vært mulig i Norge.

Fantastisk eller realistisk

For å oppsummere: De latinamerikanske forfatterene tar i bruk virkemidler som for oss er ukonvensjonelle, men som de sjøl sier er helt nødvendige kunstneriske grep for å gi et realistisk bilde av den latinamerikanske virkeligheten. Disse litterære virkemidlene har røtter i gammel tradisjon og tenking.

I vesten har vi kalt den latinamerikanske litteraturen for «magisk» eller «Fantastisk». Dermed blir denne litteraturen oppfatta som eksotisk, noe fremmed som ikke har noe med virkeligheten å gjøre. Dermed kan denne litteraturen lett bli ufarliggjort.

Mange latinamerikanske kunstnere visker vekk skille mellom liv og død og opphever den kronologiske, lineære tidsrekkefølgen. Vi i Vesten oppfatter fødsel og død som de store ytterpunktene i livsløpet. Denne oppfatninga er anderledes i LA. Som Octavio Paz sier det i et dikt: «*...liv og død er ikke motsatte riker, de er en eneste stengsel med to tvillingblomster.*»

Jeg gientar spørsmålet: Hva er så bakgrunnen for den voldsomme interessen for den latinamerikanske litteraturen her i Europa fra 70-tallet og fram til i dag?

Inger Elisabet Hansen har ved flere anledninger prøvd å gi svar på dette spørsmålet. Hun mener, så vidt jeg kan forstå, at den latinamerikanske litteraturen i Vesten er blitt brukt som en flukt inn i et eventyrland som er fjernt fra virkeligheten. LA blir altså gjenstand for våre drømmer og lengsler i det rasjonelle Europa som nesten har drept eventyret og mytene. Det handler altså mer om å

Great banquet of the Calaveras.

LITTERATUR

Tasty food. Uncle Sam consuming Cuba.

tilfredstille våre egne behov, mens det konkrete mennesket som bor i LA gir vi innerst inne blaffen i.

IEH skriver: «Helt siden Kolombus, har LA vært gjenstand for andres oppdagelser».

Det finnes to norske romaner fra 80-åra som nettopp tar opp vårt forhold til LA. Den ene er selvsagt Erling Gjelsviks «Den som lever ved sverd» og den andre er debutanten Line Baugstøs «Reise i gult lys»

Magi i nordisk litteratur

Jeg synes jo det er litt pussig at magiske virkemidler i litteraturen blir sett på som så fremmed og eksotisk her i Norge. Vi er jo fra barnsbena oppflaska med troll med mange hoder, med folk som tar på seg sjumilsstøvler osv. Og vårt nasjonale diktverk «Peer Gynt» er jo virkelig magisk realisme.

Da jeg leste «Islands klokke» av Halldor Laxnes i sommer tenkte jeg: Dette er magisk realisme på nordisk. Og verden er kanskje ikke så stor, for Laxnes er sammen med andre nordiske forfattere som Hamsun, Lagerløv og Bjørnstjerne Bjørnson de store inspirasjonskildene til

den meksikanske forfatteren Juan Rulfo. Og dette til tross for at det ikke finnes noe mer meksikansk enn Rulfos bøker. Hans bøker har røtter i aztekisk døds-kultur, religiøse bilder og en sosial tradisjon som for oss nordmenn er totalt fremmed. Og altså inspirert av nordisk kultur.

JOSE MARIA ARGUEDAS

I 1969 tok den peruanske forfatteren Jose Maria Arguedas sitt eget liv. Han ble 58 år.

Arguedas ble et offer for sin egen indre splittelse, en splittelse som også var drivkrafta i hans litterære arbeid. Hans indre kløyving var ikke av privat karakter, men var de dypeste motsetningene som finnes i det peruanske samfunnet. Arguedas var en levende lenke mellom to kulturer. På den ene sida de hvites kultur som bærer i seg arven fra de spanske erobrerene, på den andre sida indianerens kultur som bærer i seg arven fra inkatida. Arguedas var hvit, men er den som klart har klart å formidle og fortolke Andesindianerens virkelighet. Arguedas blir i dag regna for å være Perus store forteller, den store nasjonale dikteren.

Arguedas var sjøl hvit. Han vokste opp i en avsides provins, Andahuaylas oppe i Andesfjellene. Her snakker omtrent alle quechua, som er det gamle inkaspråket. Arguedas var sønn av en omreisende advokat, og gutten ble ofte med faren sin på lange reiser gjennom det forrevne landskapet.

Dette landskapet har en mystisk dimensjon. Det sies at fjellet er fullt av buktende ormer. Om nettene løper ildsprutende okser over slettene og dukker ned i innsjøenes dyp. Det finnes store steiner som spiser små barn. Barna sitter fanga i materiens indre og synger lengselsfulle sanger om sin jord, om sin landsby, sin familie.

Arguedas mor døde tidlig, og faren gifta seg på nytt. Det oppsto et intens hat mellom stemora og gutten. Han ble forvist ut på kjøkkenet og ut på markene der de indianske tjenerene bodde og arbeidet.

«Jeg er min stemors skaperverk» sa Arguedas om sitt liv. Hadde ikke stemora tvunget han sammen med indianerene, hadde hans forfatterskap vært umulig.

Han sa om sine indianske venner: «Mine beskyttere øste ut sin dypeste og voldsomste ømhet, sitt dypeste hat i sitt språk, den reneste kjærlighet som gjør den som mottar denne kjærligheten uimottagelig for mistro. Jeg har ikke kjent visere og sterkere folk. Men de blir beskrevet som degenererte, trege og utilgjengelige. Slik er de for dem som har behandlet dem som lastedyr i århundrene»

Arguedas leste samtidig litterratur som handlet om indianere, han kjente seg ikke igjen. For han var den indianske verden et uhyre komplisert univers som han lengta etter å openbare. I 1935 kom den første boka

hans, en samling fortellinger som heter «*Agua*». Seinere kom romanen «*El Sexto*» som forteller om hans erfaring som politisk fange i fengselet med samme navn. I 1958 kom romanen «*De dype floder*» som er det eneste av hans verker som er oversatt til norsk. Den er sterk selvbiografisk, og hans meste kjente.

Volden er et viktig tema i Arguedas forfatterskap. Volden retter seg mest mot de som ikke kan slå tilbake, mot kvinnene, barna, dyrene. Den lokale tyrannen, f. eks. godseieren eller dommeren, setter skrekk i indianerne, en skrekk som hypnotiserer og lammer dem. Overgrepene godtas som bestemt av skjebnen. Hvis husbonden blir borte noen dager, brytes trollbindinga, folk fester og til og med dagene blir lysere og landsbyen mindre farlig.

Arguedas stebor er en slik tyrann som herser fritt med indianerne og misbruker kvinnene seksuelt. Den 7 år gamle Jose Maria blir tvunget til å overvære stebrorens seksuelle utskielser. Jose Maria begynner å hate steboren på samme måte som indianerne gjør.

Som ufrivillig vitne til disse seksuelle orgiene, bærer Arguedas med seg et mareritt hele livet. Først 40 seinere er han i stand til å bearbeide traumene litterært, i novelle-syklusen med den ironiske tittelen «*I kjærlighetens navn*». Disse korte novellene er så gjennomlevd at det er vondt å lese dem.

Et annet tema som er et grunn tema i Arguedas forfatterskap er den besjelede naturen. Også hos Arguedas som hos Rulfo, er grensa mellom det levende og det døde

hviska ut. Men hos Arguedas er også motsetninga mellom natur og menneske oppheva. Menneskenes liv har umiddelbar tilknytning til trær og fugler, elver og fjell, osv..

Indianerens virkelighetsoppfatning er panteistisk. Å spille musikk er en magisk handling som forener sjelen og det materielle livet slik at de får kontakt med hverandre. Dette er jo også tanken bak den sangen av Violetta Parra som jeg viste til. I «*De dype floder*» forteller han om mestrene blant harpespillerene. Hver harpespiller har sin hemmelige vanngud nede i floden som inspirerer dem. Ungene i romanen spiller på en slags «snurrebaser» som får magisk kraft og som kan overbringe budskaper.

Likevel mener jeg Arguedas forfatterskap har en realistisk kerne. Hans realisme er ingen direkte avspeling av virkeligheten. En slik realisme finnes ikke. Men det store hos Arguedas er at han øser av sin smertefulle opplevelser for å åpne porten inn til et hemmelig univers, en hel epoke, inn til en undertrykt kultur som lever blant millioner den dag i dag. Og han viser ikke bare volden og underkastelsen. Han viser oss tyrannens lammende grep som kan brytes og at det finnes en enorm kraft i den indianske kulturen, i deres alternative verdensbilde. Dette er Arguedas kunstneriske prosjekt

Dette prosjektet kunne bare gjennomføres ved at Arguedas tok utgangspunkt dypt inne i den indianske tradisjonen. For å klare dette, måtte han bruke litterære virkemidler som for oss virker fremmede, men som ikke er mindre realistiske av den grunn.

Arguedas fallt som offer for sin egen dype splittelse. Hans litterære ambisjoner ble stadig mer og mer ambisiøse. Til slutt skreiv han på romanen «*Reven der oppe og reven der nede*». Handlinga var lagt til kyst byen Chimbote som i 50 og 60 åra opplevde en eventyrlig vekst i de åra hvor Peru utvikla seg til å bli verdens største fiskerinasjon. Folk kom strømmende fra fjern og nær, ikke minst mange indianere fra Andesfjellene. Arguedas ønska å tolke denne brokete verden. Han ønska å gi et totalbilde av hele Peru ved å bruke Chimbote som symbol. Dette prosjektet viste seg å være umulig. Arguedas verden var «der oppe», i Andes.

Arguedas var en lenke mellom to kulturer, en hvit og en indiansk, som ikke kan forenes. Dette er Peru og hele Latin Amerikas tragedie. Lenka brast, og Arguedas tok sitt eget liv.

JUAN RULFO

Juan Rulfo har skrive seg inn i verdenslitteraturen med bare to bøker. Det er hele hans litterære produksjon, en liten novellesamling som heter «*Sletten brenner*» fra 1953 og en liten roman «*Pedro Paramo*» fra 1955. Disse bøkene har hatt avgjørende betydning for utviklinga av

LITTERATUR

den latinamerikanske litteraturen. Det er liten tvil om at «Hundre års ensomhet» står i gjeld til «Pedro Paramo». For meg personlig er disse to bøkene toppen, og aller høyest rager noen av novellene. Om slike bøker heter det: «De kan ikke leses igjen, de må bare leses på ny».

Mexico opplevde i begynnelsen av dette århundre en voldsom bonderevolusjon som retta seg mot diktaturet til Porfirio Diaz som blei styrta i 1910. Vi kan si at revolusjonen, som varte i 10 år, brakte den meksikanske bondebefolkninga fra misere til fattigdom. I årene 1926 til 28 kommer det såkalte «Cristero» bevegelsen som var kirkas kontra-revolusjon mot revolusjonens landevinninger. Året etter kommer så et parti til makta som gjennom alle årene til i dag har hatt monopol på makta i Mexico. Det kalles Det Institusjonaliserte Revolusjonære Parti, PRI. PRI påstår at de bygger på arven fra bonderevolusjonen, men har bygd opp et nytt makthierarki og er partiapparatet til en ny herskerklasse. Den meksikanske revolusjonen er derfor kalt «Den balsamerte revolusjonen». Den nådde aldri sine politiske mål om jord og frihet for bøndene.

Dette er nødvendig historisk bakgrunnstoff for å forstå Rulfos forfatterskap. Rulfo ble født i de heteste områdene i Vest-Mexico i 1918, og han døde for et par år siden. Faren hans ble drept i «Cristero» opprøret, moren døde noen år seinere og Juan Rulfo ble som 14-åring sendt til et klosterinternat.

Handlingene i Rulfos roman foregår i nærheten av

hans hjemsted, og handler om de voldsomme brytningene som foregår i Mexico i årene med revolusjon og kontra-revolusjon. Samtidig er det noe tidløst over framstillinga. Handlingene finner sted i et meksikansk bakland som synes eldre enn klokka og moderne teknologi. Stilen er knapp og kort, som om hver setning er rissa inn på gravsteiner. Språket er like enkelt som henta fra landarbeidernes samtaler.

«Pedro Paramo» åpner med at en ung mann kommer til landsbyen Comala for å leite etter faren sin Pedro Paramo, som forøvrig betyr steinørken. Landskapet er sviende hett. Som det heter i romanen: «De sier at når noen dør i Comala og drar til helvete, kommer de tilbake for å hente ullteppene sine». Etterhvert forstår leseren at landsbyen er utdødd, full av spøkelser, ekkoer og mumlinger fra gravene. Også den unge mannen som vi møter i romanens åpning er død, og forteller sin historie fra et gravkammer.

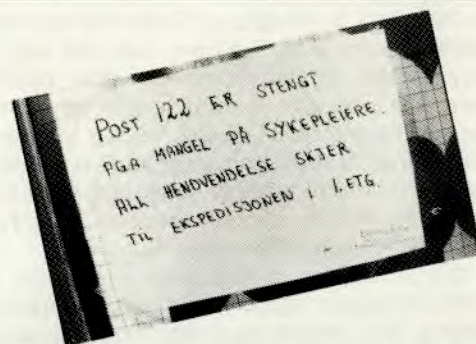
Landsbyens grusomme godseier Pedro Paramo er også død, men også etter sin død hersker han videre over levende og døde. Han er en omvendt Kong Midas, alt han rører ved blir til stein. Han lever altså opp til navnet sitt. De eneste gjenlevende vi møter er et søskenpar som lever sammen som mann og hustru. En ny oppblomstring i Comala vil derfor bli et resultat av blodskam. I Comala hersker derfor døden, det finnes ingen framtid. Bare goldheten er tilbake når støvet har lagt seg. I motsetning til atzekerne som så på døden som grunnlaget for nytt liv, er døden i Comala steril.

Hvordan kan vi tolke dette? Jeg mener denne romanen er Rulfos protest mot at Mexicos knugende godseiervelde ikke er blitt grunnleggende forandra av revolusjonen. Typisk er det at når den revolusjonære geriljaen når fram til Pedro Paramos gods, ja, så støtter Pedro Paramo revolusjonen med penger og folk. På den måten beholder han makta, ingenting er grunnleggende forandra og tida stopper opp, beveger seg bare i sirkler og gjentagelser. Altså en måte å avsløre Mexicos balsamerte revolusjon.

I kontrast til dette får vi poetiske glimt fra Pedro Paramos barndom som gir et bilde av et annet Comala som flyter av honning og mais og med duft av appelsinblomster. Pedro Paramo lengter hele livet etter sin livs elskede Susana. En kjærlighet som aldri kan forløses. Susana betyr lilje på hebraisk. Stein og lilje kan aldri forenes.

Pedro Paramos poetiske indre og hans lengsler står i kontrast til hans hensynsløse ytre. Dette kan vi se som et bilde på den meksikanske mannen som gjemmer sitt sårbare indre bak masker.

Pedro Paramo tvinger seg til et ekteskap med Susana etter å ha drept hennes far. Men Susana flykter inn i sinnssjukdom. Hun kan sees på som bilde av den meksikanske kvinnen, men kanskje enda mer som et symbol på den meksikanske nasjonen, en nasjon voldtatt av fremmede inntrengere. ■

ET FAG PROLETARISERES

Profesjonsdebatten fanger mange motsetninger, småborgere mot arbeidere, kvinne mot mann, privat sektor mot offentlig sektor. Sykepleiere og førskolærere, vil de solidariser seg med arbeiderne eller klatre oppover? Arbeidsområdene proletariserest, det haster med debatten for å hindre splittelse.

Av Goggi Sæther

De siste 20 års utvikling av offentlig sektor har gjort det mulig for veldig mange kvinner å få arbeid, og også vært den eneste muligheten for mange. Nå står faktisk arbeidsplasser i fare for å bli borte også her. (Hvem trodde det for et par år siden?)

Det er ikke jobbene til sykepleiere, lærere ol. som i første omgang trues. Det er jobbene til de kvinnelige arbeiderne i offentlig sektor; de som ikke har fagutdanning. Og det er alle de, med eller uten utdanning, som jobber deltid eller tar ekstravakter (B-laget i arbeidslivet).

Ett godt eks. på hva som skjer nå er forslaget om å legge ned avdelinger på Aker sykehus i Oslo. Dette eksemplet viser flere ting; De eldres tilbud skal skjæres ytterlig ned. Ikke bare et enestående sosialmedisinsk tilbud på Aker raseres, samtidig skal pleiestillinger i bydelene skjæres ned. Neste år skal 200 stillinger i teknisk etat bort. Omregnet betyr det 300-400 kvinner (og menn)!

Men arbeidet de har gjort må fortsatt gjøres. Og inn kommer nye, men færre kvinner på deltid og korttidskontrakter, leid ut av rengjøringsbyråer ol, som skal utføre samme arbeid på kortere tid. Eksempelene er mange og sammenlagt viser dette et offentlig vesen med redusert standard og umenneskelig bruk av arbeidskraft.

Vi angripes som bruker og arbeidstaker, og det er kvinnene som rammes hardest for rasinga av offentlig sektor er et angrep på kvinnenes bastion. Borgerskapet bruker ulike metoder for å splitte oss for å hindre motstand. Her nevner jeg opp som eksempler forsøkene på å sette arbeidere opp mot grupper tilhørende småborgerskapet, småborgerkvinner opp mot arbeiderkvinner, kvinne mot mann og offentlig sektor mot privat sektor.

Den såkalte profesjonsdebatten favner alle disse motsetningene. Profesjoner blir angrepet og angriper. I den seinere tid har vi sett en voksende enhet mellom ulike grupper i offentlig sektor. Dette er bra. Men denne enheten er skjær, fordi det innad i de forskjellige gruppene foregår skarpe kamper (ofte fordekte) om hvem de skal alliere seg med. Derfor er klasseinrettinga for disse gruppene ganske avgjørende for den videre kampen.

Men først vil jeg definere hva jeg legger i uttrykket profesjon. Det er en gruppe yrkesutøvere som har spesialisert seg på et bestemt område utfra et bestemt (el. flere) behov, og som opererer som gruppe utad. Dette har vært og er en styrke for dem. Typiske kvinneyrker som førskolelærere, sosionomer og sykepleiere har tjent på dette i form av økt kunnskap, bedre utdanning, bedre kvalitet i utførelsen av arbeidet. Utvikling av samholdet som har gitt kollektiv kunnskap og økt kvinnefellesskap. Dette er verdifulle erfaringer for andre også. De negative sidene er ikke at de er profesjonsgrupper i seg sjøl, men at de kan bære preg av hvilken klasse de tilhører. For eks. så utdannes de gruppene jeg nevner, til arbeidslede-

PROFESJONSKAMP

re. Dette kan slå uheldig ut. Derfor må ikke det sentrale spørsmål være at de forsvarer faget sitt, men om disse gruppene ser de endringene som skjer rundt dem og blant dem sjøl og hvilke valg de gjør seg i forhold til å bygge allianser; solidariserer de seg «oppover» eller «nedover»? At profesjonsgruppene har og kan få privilegier i forhold til grupper under dem, (og hvordan det gir seg uttrykk) er et annet spørsmål, som Tone Beate Windingstad behandler i sin artikkel.

Min påstand er: store grupper som lærere, førskolelærere, sosionomer og sykepleiere er på vei ned i arbeiderklassen. Det foregår en proletariseringsprosess blandt disse gruppene. Betyr dette at jeg som sykepleier om noen år f.eks vil tilhøre arbeiderklassen? Nei, men prosessen som er i gang vil proletarisere det arbeidsområdet som i dag er mitt yrke, nemlig sykepleie. Hvorfor og hvordan skjer dette? Borgerskapets økonomiske behov er den viktigste årsaken til denne prosessen. I en situasjon hvor den offentlige økonomi skal skjæres til beinet så kan de ikke ha en gruppe som sykepleiere ol. Dette sjiktet må skrumpes inn; de må prøve å dra opp noen og erstatte den jobben de har gjort med å sette inn andre som kan gjøre jobben på billigere vis. Dette er uttrykk for den kapitalistiske prosessen.

Dette er ikke noe nytt. La oss ta et tenkt eks: I 1960 ville statistisk sentralbyrå beregna at behovet for antall sykepleiere i 1988 ville være mellom 70 og 80 tusen, ut fra sykdoms og helse-bildet i Norge. I dag, i 1988, er bildet slik: det er ca 36000 hjelpepleiere og ca 35000 sykepleiere, mao. sykepleiesjiktet er skrumpa inn, prosessen har vært i gang lenge for vårt vedkommende, men motpartens offensiv har variert ut fra den økonomiske situasjonen og sykepleirnes egne styrke.

Dette var litt om det økonomiske grunnlaget for prosessen. Andre faktorer som spiller inn og påvirker prosessen: Når arbeidsfolk blir angrepet med «snylter» stempelet, når grupper som har krav på sosialhjelp blir «kriminalisert» (mens det er myndighetene som bryter Norsk Lov) og folka på sosialkontoret (sosionomer) blir angrepet når de gjør jobben sin, da begynner en virkelighet å presentere seg som gjør at sosionomen (læreren eller sykepleieren) må forholde seg til samme virkelighet som brukeren. Hvordan ser bildet ut i dag? Hvordan forholder ulike grupper seg til denne prosessen? Ta eks med lærerne: Borgerskapet vil ikke bruke like mye penger på alle unger i Norge; de «flinke» ungene skal prioriteres, dvs at borgeras unger skal utdannes til sjefer og arbeiderunger til arbeidere. De som faller mellom her, skal «utdannes» til å godta at de ikke er noe verdt i det hele tatt! Derfor ser vi nå konturene av A og B skolene i form av privatskoler som dukker opp (akkurat som i helse). De private skolene får kapital, de kan lønne sine lærere mye bedre, de offentlige skjæres hardere og hardere ned, lærerlønna går ned. I en sånn situasjon sier mange lærere «vi slutter» (oftest menn fordi de har mu-

ligheten), i dag begynner de i det private næringsliv. Vil de gå tilbake til den offentlige skolen når de private skolene som kommer kan tilby mye bedre lønn? Kvinnene som blir igjen i offentlig skole, hva med dem? Går de til det private eller tar administrative stillinger i det offentlige. Må ufaglærte kurses opp for å bøte på lærermangelen?

Hvorvidt bildet er riktig tegna i dag, kan diskuteres. Men at lærerne står ved et vegskille er sikkert. Hvilke veier ferden går? De kan være mange. Med andre ord: Plasseringa vi får i samfunnsorganiseringa vil og kan ta mange former. La oss se på min egen yrkesgruppe — sykepleierne: Motparten har faktisk skissert opp vår framtid, vi skal slutte å fungere som sykepleiere i tradisjonell forstand. Vi skal bli ei gruppe som skal administrere sykepleien. Muligheten for at en liten del av sykepleierne går oppover i form av status og lønn, er stor. Flertallet blir stående på stedet hvil. Noe som enten vil føre til forbannelse blant disse, eller resignasjon.

Uansett utfallet så ligger kimen til splittelse her, i motsetning til nå hvor vi er en sterk, samlet organisasjon. Det mest sannsynlige alternativ er at flertallet «spises opp» (det jeg kaller proletariseringsprosessen). Det kan skje på forskjellig vis: — Det utdannes mange flere hjelpepleiere enn sykepleiere, for på sikt å erstatte oss — Hjelpepleierne går inn og overtar mer og mer av sykepleiernes funksjoner — Sykepleiere i tradisjonell forstand forsvinner, utdanninga blir innretta på å administrere sykepleie på mellomnivå.

I en sånn situasjon, hvor går et forbund som NSF? Hågensen, LO-lederkandidat har slått til lyd for økte lønnsforskjeller. Dette har skapt reaksjoner på grunnplanet rundt omkring. Men faktisk så har NSF vedtatt dette allerede! I NSF ledelsen og forsåvidt også nedover i rekkene er det ei linje for å gå inn for økte lønnsforskjeller i tariffpolitikk, i motsetning til tidligere hvor kravet og linja har vært å løfte alle. Det er uttrykte linjer for å tenke «oppover». I debatten om NSF skulle søke medlemskap i AF ble det klart uttrykt at legene er våre viktigste samarbeidspartnere kontra hjelpepleiere. Med andre ord: Den rådende linja nå er å slåss (gjerne gå ut i ulovlig streik) for at noen få skal få en liten plass i sola. På sikt har NSF sagt farvel til den store gruppe av sykepleiere. I praksis betyr det å velge motpartens vei. Når disse linjer blir omsatt til handling, vil det skape uro og splittelse. Hvem er tjent med det? Derfor haster det med å få i gang en debatt om hvor vi går? (ikke bare sykepleiere, men alle lignende grupper, for det samme skjer her!)

Vårt svar for å unngå splittelse i egne rekker og for å forsvare faget og et offentlig tilbud, må være å holde sammen. Hvordan? Vi må ta konsekvensene av proletariseringsprosessen; det nytter ikke at den ene gruppa prøver å skvise den andre. Vi må jobbe for en felles plattform hvor lavtlønn, kvinneyrke og solidaritet er grunnsteinene. ■

PROFESJONSKAMP

FOTO: OLE BUENGET

Vi vil forsvare sykepleierenes plass ved senga og førskolelærerens plass i sandkassa. Med det mener vi at vi ikke er interessert i at disse gruppene presses ut av det praktiske arbeidet og over i administrative stillinger. Deres kunnskap er det bruk for på gølv.

Av Tone Beate Windingstad

PROFESJONSKAMP

Profesjonskampens gode side er at kvinner utvikler yrkes- og fagstolthet, sjøltillit og visshet om at kunnskapen er verdt noe. Videre at kvaliteten er høy på de tjenester vi tilbyr samfunnet.

Kampen mot uthuling av faga dreier seg ikke bare om snevre profesjonsinteresser og egenvinning. Det er også den eneste garantien arbeiderklassen og deres allierte (i denne sammenheng folk som er avhengige av offentlige tjenester) har for at de tjenester de mottar er av det beste merke.

Jeg er for, og vil forsvare at den undervisning, omsorg, hjelp eller pleie du mottar skal være kvalitetsmessig forsvarlig, uansett hvor i landet du bor eller hvor feit lommebok du har. Derfor er angrepa mot offentlig sektor i dag et angrep på vanlige folks levestandard. Sjøl om det skjer under dekke av «frihet», «fleksibilitet» og «ned med køene». De med penger skal få kjøpe seg kvalitet på privatskoler og helseklinikker, mens vi andre får ta til takke med billige kriseløsninger.

Er det sånn at det å passe unger, lære dem å lese og å skrive eller vaske gamle bestemor er noe en trenger utdanning og kunnskap for å gjøre? Eller kan et hvilket som helst kvinnfolk med noen års husmørerfaring på baken gjøre det like bra? Vi kan være enige om at praktisk erfaring er en god bagasje å ha med seg. En lærer jo litt av sine feil opp gjennom åra. Men det er jo litt kjedelig å komme på sykehus og bli utsatt for prøve og feile metoden. Legene har et ordtak som sier: «Det er bedre å være lege enn arkitekt, for en lege kan begrave sine feiltrinn». Vi trenger viten om det vi gjør og hvorfor vi gjør det.

Men hvem skal få lære hva, og hvem er det som bestemmer det? Kan en erfaren barnehageassistent eller pleieassistent bli hjelpepleier eller førskolelærer med noen korte kurs? Kan en hjelpepleier bli sykepleier med to år videreutdanning? Kan en sykepleier bli lege om hun tar tre års tilleggsutdanning?

Selvfølgelig er det mulig, men da må undervisningssystemet i Norge endres radikalt. Jeg synes det er bedre at barnehageassistentene nå får mulighet til å utvikle jobben sin og få et fagbrev. Det at yrket barnehageassistent nå blir verdsatt, betyr at en ikke lenger er en kvasiførskolelærer, men at det er to yrkesgrupper som utfyller hverandre i arbeidet med førskolebarn.

Men så kommer et berettiget spørsmål fra førskolelærerne. Er dette bare enda et forsøk fra makta på å skvise oss ut og undergrave førskolelæreryrket? Og det er nok sant at makta tenker slik: «Her har vi en billig og rask løsning på bemanningskrisa. Gi assistentene litt stolthet, nør litt mer opp under motsigelsene, og så går resten av seg sjøl.» Men det er da vi må si: Begge yrkesgrupper er her, og tilsammen utgjør de et godt tilbud til unga. Assistenten vil ikke påta seg et pedagogisk ansvar som de ikke har forutsetninger til. De vil heller ikke la seg bruke som ei brekkstang mot unga og arbeiderklassens levekår.

3 måneders kurs

Kan en pleiemedhjelper med tre måneders kurs bli hjelpepleier, og kan en hjelpepleier bli sykepleier på to år? Jeg mener det er viktig å gå på skole. Et eksempel fra klassen min: Ei av jentene som begynte, hadde holdninger som ikke ligna grisen ovenfor pasientene. Hun hadde jobba et par år på sykehjem. Å la pasienten se seg sjøl i speilet var jo bare tull, for da ville de sikkert ha håret annerledes og det hadde jo ikke hun tid til! Etter et år på skolen med nye impulser, masse diskusjoner og opplæring i riktig pleie klarte hun å se sin gamle arbeidsplass og seg sjøl i et nytt lys. Tror dere at hun etter kun et tre måneders kurs hadde lært like mye? En annen fare er at hun da hadde blitt en B-hjelpepleier. En som bare hadde kompetanse til å jobbe i sykehjem.

For å trekke en parallell til heisemontøra som jo så ofte blir brukt i denne diskusjonen. De blir opplært i anlegg og service, gamle og nye heiser, hydraulikk og tauheiser. Det nytter ikke for en heisemontør å si til en passasjer som sitter fast i heisen: «Den gamle rele-heisen får du klare sjøl, for jeg har bare lært de nye digitalheisene!»

Kunnskap er bra. Uvitenhet holder folk nede og gjør dem ute av stand til å forandre liva sine. Makta er alltid på utkikk etter billige løsninger og har kontroll over kunnskapen og bestemmer hvem som skal få vite hva. Makta er interessert i å generalisere yrkesopplæringa slik at alle veit litt om alt og dermed kan brukes over alt. Siste framstøt er at en arbeidsgruppe i RVO har foreslått å lage en felles treårig utdanning for helse og miljøarbeidere. Barnehageassistenter, støttekontakter, hjemmehjelpere og hjelpepleiere vil i framtida bli helse og miljøarbeidere.

Maktas krav er tilfredstilt: Litt om alt betyr anvendelig arbeidskraft. Helt uten tanke på at disse forskjellige yrkesområdene krever spesialkunnskaper. Men skal vi, fordi vi føler maktas hete pust i nakken, nekte andre kunnskap for å beskytte oss sjøl? Og hvem vil tjene på det i det lange løp? Skal sykepleiere og hjelpepleiere nekte pleiemedhjelpere og assistenter å gå på kurs? Er det sykepleiere og førskolelærere som skal bestemme hva assistenter og hjelpepleiere skal få lov til å lære, og etterutdanne seg i? Barnehageassistentene må ut i fra egne behov og vurderinger si at dette trenger vi å lære for å gjøre en bedre jobb, og for at arbeidet skal ha en mening for oss. På samme måte må hjelpepleierene ha rett til å bestemme over etterutdanninga si. Hva de vil lære og hvor lang utdanningen skal være.

Når sykepleierforbundet sier at hjelpepleiere ikke kan ha en ettårig geriatrisk etterutdanning fordi grunnutdanningen er på et år, så er det bare tull. Hvis hjelpepleierne mener at de trenger et år på å fordype seg i dette stoffet, så har de sikkert rett. Det er ikke noe snikforsøk på å bli geriatrisk sykepleier, men et ærlig forsøk på å bli geriatrisk hjelpepleier. En som har fått større innsikt i

PROFESJONSKAMP

problemene i eldreomsorgen har flere ideer og større lyst til å løse dem. Tilbakeholding og siling av kunnskap er en solid herskerteknikk som øker splittelsen mellom klassene, og gjør det vanskeligere å danne allianser på tvers.

Vern av kunnskaper

En verner om sine kunnskaper som en tiger og kliner til den første og beste som snuser på grensa. Man prøver seg oppover og vokter grensa nedover som en smed. Tendensen finnes dessverre i alle forbunda i mer eller mindre grad. Men det er faktisk ikke slik at ethvert forsøk på å lære seg noe nytt bare er et triks for å kunne klatre opp bakveien.

En annen ting er den arbeiderforakt som finnes i samfunnet. En er ingenting verdt, og temmelig dum hvis en jobber i slitsomme lavtlønnsyrker.

Vi som er blitt hjelpepleiere og assistenter av ymse slag har blitt det av forskjellige grunner. Men vi har ikke blitt det fordi vi er dumme! Mange sier til meg: Du som er så smart burde jo utdanne deg videre, og du ligger vel over gjennomsnittet for hjelpepleiere i intelligens. Ikke noe gjør meg mer rasende enn å høre slike ting. Om vi er dumme eller smarte har ingenting med saka å gjøre. Poenget er at vi gjør en jævla bra jobb ut i fra våre forutsetninger, og det krever vi respekt for. Sjøl om vi har forskjellige ansvarsområder så er vi en likeverdig arbeidsgruppe som også kan slå seg på brystet å si: «Uten oss stanser Norge». Sykepleien er vel det yrket alle omsorgsykker stammer fra. NSF har en 75 årig historie både som kvinneforbund og som profesjonsforbund. Hva med å dele erfaringene med oss, ikke bruke de mot oss, slik at vi også kan bli sterke. Førskolelærerne har også mange gode kamperfaringer som alle bør deles med alle.

Mistenksomhet

Det er tydelig for alle at det er en stor grad av mistenksomhet mellom de ulike organisasjonene, spesielt på toppplan. Samarbeidet på grasrota er bedre, men det er dette samarbeidet som får lide under mer eller mindre lure utspill fra toppene, så som at en sykepleier kan erstatte to hjelpepleiere. Det samme kan sies om førskolelærerstreika hvor mistenksomhet og profesjonsinteresser hindra assistentene i å se at kampen også gjaldt felles krav og mål. Dette er også de negative sidene ved profesjonskampen som splitter oss og spiller oss rett i henda på makta. Skal vi komme noen vei er dette noe vi må ta oppgjør med og kaste på båten.

En meget viktig grunn til at folk ikke får seg kunnskap er den dårlige økonomien. En måte å løse dette på er at de som har jobba i omsorgsykker noen år burde fått tilbud fra kommunen/staten om å skaffe seg kompetanse ved å gå på skole med lønn. Dette er jo ganske vanlig i andre statsetater. Hjelpepleierne som tar sykepleierut-

Hvor mye betyr fagkunnskapene til omsorgsyteren for denne lille pasienten?

FOTO: BERNTEIDE

danning kan få fri fra skolen og heller jobbe på de trinna i utdannelsen hvor de allerede har godkjent kompetanse. Det vil være et bidrag til å gjøre økonomien deres bedre i studietida.

Nå har jeg vært innoen en del av det som splitter oss. Hva er det som forener oss? Disse sidene er mye sterkere, og det er de vi må bygge framtida på. For det første jobber vi i et kvinnefelleskap. Vi forstår hverandre som kvinner på tvers av profesjonsgrensene. Vi har de samme håpløse gubbene, problemene med daghjem og unger, slitsomme vakter og store vansker med å få lønna til å strekke til. Som kvinner er vi undertrykket som kjønn og det gjør at vi klarer å solidarisere oss på tvers av profesjonsgrensene.

Fordi vi er kvinner får vi ikke lønn etter innsats og fortjeneste, men etter kjønn. Så det hjelper lite for sykepleierne å bli akademikere, kvinner er de fortsatt. Legeföreningas Bengt Lasse Lund har skjont de poenget. Han har blitt bekymra for legenes lønnsnivå fordi det er et flertall av kvinner som starter å studere medisin. Som ansatt i offentlig sektor har vi heller ikke anledning

PROFESJONSKAMP

Mange oppgaver skal fylles på en sykehusavdeling. Hvem skal utføre de nødvendige prosedyrer?

FOTO: LEIF GABRIELSEN

til lokale avtaler. For å få opp kvinnelønna er vi nødt til å satse på felles løsninger og store sentrale tillegg. At vi er så mange blir brukt mot oss, men hvis vi kan bli enige, er det vår styrke. I et kvinneopprør av et slikt format ligger det mer enn bare brødkrav og kamp for høyere lønn.

Pasientallianse

Det er viktig å bygge ut alliansen med pasienter, andre brukere og pårørene. Her ligger ei kraft som blir lite brukt. Reaksjonene har vært kraftige når lokale sykehus er blitt trua med nedlegging. En eller annen gang i livet er vi alle brukere av offentlige tjenester, og det er en trygghet å vite at om noe skulle skje får en hjelp. Denne tryggheten er folk villige til å slåss for. En annen side er at brukere har et elendig rettsvern, jamfør saka på Lillehammer sykehus der en kvinne gikk med en saks i magen etter operasjon. Så det kan jo hende at når vi styrker pasienter og pårørendes rettigheter, så vil de begynne å pirke på vår gudommelige ufeilbarhet. Men det får vi bare tåle, og det er sikkert sunt også. En positiv ting som oppnås når folk forsvare sine rettigheter er at de mister respekten for autoritet og makt.

Den viktigste grunnen til å få til en allianse med disse gruppene er at vi må stå sammen i kampen for å forsvare velferdsgodene og kvinners levekår. Hvor lenge og hvor effektiv hadde vel lærer eller førskolelærer streiken vært hvis den uskyldige tredjepart hadde latt seg bruke mot dem? Når vi oppnår en forståelse for at de kampene vi fører er en garanti for allmenhetens trygghet og kvalitet og ikke en trussel. Da har vi en blanding som er dynamisk, og makta liker det svært dårlig.

Ikke skvis

Vårt svar for å unngå splittelse i egne rekker må være å holde sammen, hvordan gjør vi det? Vi må ta konsekvensene av proletariseringssprosessen. Det nytter ikke at den ene gruppa prøver å skvisse den andre. Vi må jobbe for en felles plattform hvor lavtlønn, kvinneyrke og solidaritet er grunnsteinene.

At sykepleiere, førskolelærere står sammen med hjelpepleiere, assistenter og teknisk personell i lønnskampen er den beste medisin mot munnhuggeri mellom profesjonene. Det er praktisk solidaritet, og det betyr at kvinnelønna blir noe å leve av. Det vil igjen føre til at en ikke trenger å klatre for å klare seg, og at makta ikke blir så interessert i å dytte oss inn på sykepleierenes og førskolelærerens enemerker, fordi vi vil koste dem like mye.

Vi må ha en organisasjon på tvers ut i fra kvinner og grupper. Det vil si at vi ikke kan vente på topplans enhet. Vi må skaffe oss enheten sjøl. Vi må altså begynne på grasrota. Mottigelsene gruppene imellom er ikke uoverkommelige på den enkelte arbeidsplass, og det er her vi må starte. Når tinga skjerper seg, veit vi hvem som er fienden. Sykepleiere og andre lignende grupper kan ikke lenger slåss aleine. Til det er motparten for sterk. Det holder heller ikke med kvinnebevissthet på enkeltsaker hvis vi ikke ser kvinnekampen i større sammenheng. Vi må se utover alliansen som er bygd mellom likelydende grupper som lærere/barneværnspegagoger hvor alliansen med den kvinnelige del av arbeiderklassen er helt nødvendig for videre kamp.

Et utmerka eksempel på å organisere kvinner og grupper på tvers, er oppropet som kvinneforbunda i offentlig

PROFESJONSKAMP

sektor, utenfor LO, laga i vår i forbindelse med lønnsloven. Etter det har de opprettholdt kontakten og møtes jevnlig for å diskutere saker av felles interesse.

Hvis vi mener at arbeiderklassen og deres allierte skal vinne klassekampen i Norge og skape et sosialistisk samfunn, er vi nødt til å sørge for at arbeiderklassen blir samla, og at de som skal være våre allierte blir det. Det går ikke an å behandle våre potensielle venner som hovedfiender. Men det er viktig å reise kampen innad i hvert enkelt forbund og forening om hvilke strategiske linjer det skal jobbes etter. Vil vi ha enhet og allianser vil det få betydning for hvilket standpunkt vi tar til en rekke saker og kamper som vi kan være uenige i på nåværende tidspunkt.

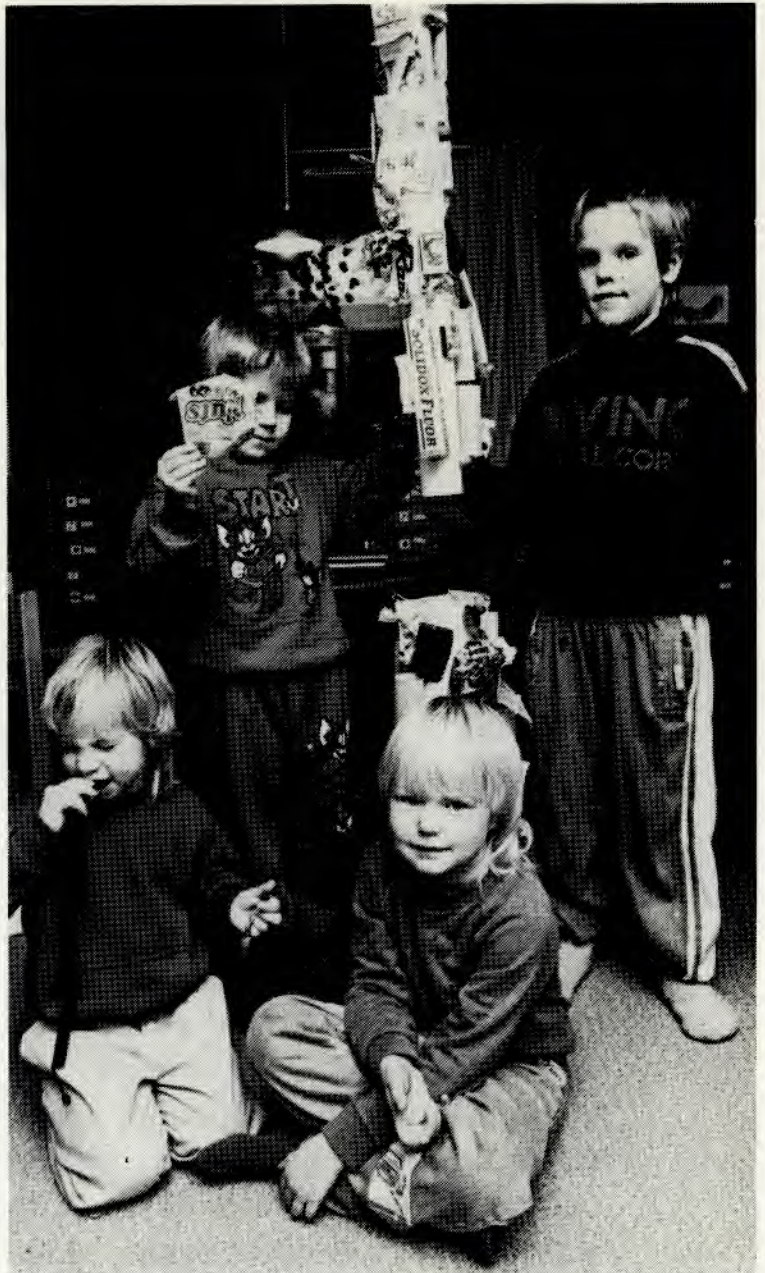
Sykepleierne på gølvet

Som eksempler kan nevnes at vi vil forsvare sykepleierenes plass ved senga og førskolelærernes plass i sandkassa. Med det mener vi at vi ikke er interessert i at disse gruppene presses ut av det praktiske arbeidet og over i administrative stillinger. Deres kunnskap er det bruk for på gølvet. Det er av stor betydning for kampkrafta i offentlig sektor at sykepleierforbundet ikke blir splitta i to. En oppadstrebende akademikerdel og en proletar pleierdel. Vi må også jobbe for å samle fagbevegelsen. Ideen om at det eneste rette er LO, og at alle andre er gule, er til skade for arbeiderklassen og svekker deres kampkraft.

Hva er ei gul forening? Ei gul fagforening blei oppretta for å organisere streikebrytere og det første forsøket på «union busting». Er de forbunda som står utafør LO i dag oppretta med tanke på streikebryteri? Nei!! Å få tatt rotta på ideen om «de gule» en gang for alle er avgjørende for framgang i klassekampen. Men heller ikke her kan vi sitte å vente på at toppene skal få ut fingern. Vi er nødt til å ta den kampen i vår egen klubb. Vi må bygge allianser med gutta i privat sektor og i LO. For vi har felles interesser. Det er ikke uinteressant for arbeiderklassen hvilken kvalitet det er på offentlige tjenester. De er tjent med gode offentlige skoler, sykehus og transportnett. Gubbene i privat sektor er tjent med at kvinnelønna går opp, slik at kjærringene deres tjener bra og de slipper å kjøre drosje om natta. Så lenge motparten, inkludert gubbene i LO toppen kan spille på motsetninger mellom kvinne og mann, mellom LO og ikke LO, mellom offentlig og privat, så vil ikke vi jentene i offentlig — småborger eller arbeider — vinne fram.

Kvinner uten profesjon

Hele denne artikkelen har handla om profesjonene. Det betyr ikke at jeg har glemt den kvinnelige delen av arbeiderklassen som lever en usynlig tilværelse på storkjøkken og bøttekott. Det er disse som er de første til å merke sparekniven og privatiseringsiveren til borgerska-

Trengs det pedagogisk utdanning for å lage pappcollage?

FOTO: HANS AARSUND

pet. De har ikke et lovhjemla profesjonsvern til å forsvare seg med, og de er ofte dårlig organisert. For å forsvare den offentlige sektor er det livsviktig å bygge en sterk allianse mellom profesjonene og teknisk personale. Det er teknisk personale som nå skal presses ut i randarbeider status hvor det er økt utsvetting og dårligere betaling. Vi kan ikke gå med på at en stor del av offentlig sektor skvises på denne måten. ■

ØST EUROPA

IMPERIET RA

Gorbatsjovs reformer har gitt utløp for en ny bølge av opprør mot russisk dominans. Både innen Sovjets egne grenser og i Øst Europa reises det krav om nasjonale og demokratiske rettigheter. Det heter at Øst Europa har alt av opposisjonsbevegelser, – unntatt en marxistisk og kommunistisk opposisjon. Samtidig bærer denne opposisjonen på kimen til en viktig splittelse – arbeiderklassen sloss for levestandarden og arbeidsplassene sine, mens reformøkonomene vil innføre en Thatcher-økonomi som skal knuse denne jobbsikkerheten.

Av Trond Christoffersen

AKNER

1988 kan bli et nytt 1848. Dette hevda Zbigniew Brzezinski i et foredrag i januar i år. «Det er ingen overdrivelse», mente han, «å hevde at det nå i Øst-Europa er fem land som alle er modne for en revolusjonær eksplosjon. Det er heller ingen overdrivelse å hevde at dette kan skje i mer enn ett land samtidig.»

Et aldri så lite element av ønsketenking kan nok ha vært tilstede hos en gammel hauk som Brzezinski. Men sjøl om 1988 nå går mot slutten, uten å ha blitt et nytt 1848, har det skjedd så mye dramatisk dette året, at det godt gjør et standpunkt om at det er i Øst mer enn noe annet sted i Europa at revolusjonen koker under overflata. Så godt som hver eneste uke har brakt nye overraskelser og rystelser i det sovjetiske imperiet.

Forsøkene på å trekke seg ut av Afghanistan har vært fulgt av massiv framgang for frigjøringsbevegelsen. I skrivende stund er tilbaketrekkinga stansa, åpenbart fordi målsettinga om å sikre et fortsatt sovjet-vennlig Afghanistan uten sovjetiske soldater, er i ferd med å rase sammen. Millioner går ut på gatene gang på gang i den bitre nasjonalitetsstriden mellom Sovjet-republikkene Armenia og Aserbajdjan. I de baltiske statene dannes halv-offisielle frigjøringsbevegelser med krav som balanserer farlig nær stemninga ute i folket for løsrivelse fra Sovjet. Gorbatsjov har antydning at folkene som ble tvangsflytta under Stalin for snart et halvt hundreår sida, skal få vende tilbake. I Polen går nye bølger av okkupasjonsstreiker gjennom landet for kravet: Solidaritet. På 70-års dagen for etableringa av den polske staten etter første verdenskrig, går opprørspoliti med vannkanoner løs på titusener av demonstranter i de største byene. I Ungarn avholdes det massedemonstrasjoner for første gang siden 1956. De retter seg, med de nye partiledernes velsignelse mot forfølgning av ungarere i den sosialistiske nabostaten Romania.

Tilbake til før Jalta?

Hvilken sammenheng er det mellom denne bølgen av nasjonal oppstand og glasnost? Til en viss grad er det klart at Gorbatsjov prøver å lette på trykket overfor provinsene i imperiet sitt, og at det plutselig gir større rom for handling. Det er derfor ikke tilfeldig at ting skjer i Estland, Latvia, Litauen og Ungarn akkurat nå. Men det som skjer, drives framover av den særegne historia til hver enkelt nasjon. Folkenes krav har bygd seg opp, og Moskva har fått en leder som skjønner at ved å fortsette som før vil man høste storm. Samtidig er Sovjet sin stilling som supermakt bygd på at nasjonene er fanger, enten i det indre imperiet (innafor Sovjet-Unionens grenser) eller i det ytre imperiet (bak jernteppet). Derfor er det en farlig lek for herskerne, når de nå må la frihets- og sjølstendighetstrangen komme fram.

For intrykket av en enhetlig og forskjellsløs øst-blokk, er skapt av de grå og forskjellsløse lokale partilederne, assistert av vestlige kald-krig forestillinger.

ØST EUROPA

Folkene har sin egen historie som de nå griper tilbake til. Mye av det som nå skjer i Øst-Europa må man tilbake til før Jalta, for å få satt i sammenheng. Og samme hva bakgrunnen er, så har Moskvas slakkere tøyler bridratt til å bringe en brokete opposisjon fram i lyset.

Dagens realiteter kombinert med at folk griper tilbake til den nære historia, gjort at vi kan finne opposisjonsgrupper som reiser nære sagt enhver fane: etnisk, religiøs, politisk. Vi har reform-økonomer, populistere, radikale sosiologer, evangeliske sekter, lutheranere, katolikker, akademisk demokratisk opposisjon, arbeideropposisjon som Solidaritet, liberal-demokrater, kristen-demokrater, sosial-demokrater, syndikalister og monetarister. Det kan faktisk se ut som Øst-Europa i dag har absolutt alt bortsett fra en revolusjonær marxistisk opposisjon av betydning.

Ideologien

Tiåra etter krigen har systematisk tæra bort det som har vært grunnlaget for en viss folkelig oppslutning om regimene i Øst-Europa. Sovjets fortjenester i å knuse Hitler-fascismen, ble fulgt opp med å kreve inn en blodsgjeld i krigserstatninger, mens USA valgte å pumpe kapital inn i det slagne Vest-Tyskland. Fortjenestene som lå i å skaffe bolig, jobb og helsetjenester til alle ved inngangen til 60-åra, blir mindre glansfylte når de samme boligene og sjukehusa forfaller 25 år seinere og økonomien går i stå. Om det etter krigen fantes både ledere og vanlige folk som hadde tru på de sosialistiske idealene, har begge parter forlenget mista den. Og siden 70-åra har sosialismen forsvinni mer og mer fra den offisielle retorikken og blitt erstatta av appeller til nasjonens felles interesser som et grunnlag for folkelig oppslutning.

I Norge lærer unga våre den rådende statsideologien indirekte. Den skal ikke pugges som læresetninger, men ligger under i bøker, tegneserier, TV, skoleundervisning, systemet med kjøp og salg i butikkene. Dette er effektivt. I sovjetdominerte områder har statsideologien blitt formidla gjennom milliarder av skoletimer i et fag de kalte marxisme-leninisme. Det har knapt vært noen slager. Radio Budapest hadde i 1985 reportere ute på Marx-plassen og spurte forbigående om hvem Karl Marx var:

En stemme: «Han var en russisk filosof. Vennen hans het Engels. Hva mer er det å si? Han ble svært gammel.»

Kvinnestemme: «Han var politiker, så klart. Og så dreiv han med, hva var det nå han hette...: Lenins? Lenins? Lenins arbeider: han oversatte dem til ungarsk.»

Reporteren dro så videre til Engels-plassen og opplevde det samme der.

Nasjonalismen.

Det er med andre ord ikke vanskelig å skjønne at nye le-

dere som Karol Grosz, har behov for å samle nasjonen rundt noe. Protestene mot undertrykkinga av den ungarske minoriteten i Transylvania (Romania), ga utløp for folkets bekymring og lederne ei stjerne i boka for å tillate det. Trolig håper lederne at fokusering på ungarernes forhold i nabostaten skal ta oppmerksomheten bort fra forholda hjemme. Men en historie fra den svære massedemonstrasjonen på Heltenes plass i Budapest, antyder hva for et minefelt man beveger seg i:

Talene er en blanding av liberale følelser og patriotisk retorikk. Massen på 40.000 mumler fram halvt glemte hymner, og er på godt og vondt i ferd med å gjenoppdage hva det vil si å være en nasjon. «Alt vi ønsker», sier en taler, «er frihet og demokrati for ungarerne i Transylvania», og høster kraftig applaus. Så legger taleren til, nærmest som en ettertanke: «og frihet for oss sjøl». Applausen stiger til enda større høyder.

Sjøl om denne demonstrasjonen ble tillatt av Grosz, jaga politiet hans fra hverandre en demonstrasjon som ble gjennomført på årsdagen for henrettinga av Imre Nagy, mannen som ble styrta gjennom den sovjetiske invasjonen i 1956.

Privatkapitalisme

I Polen og Ungarn har det vært en dramatisk vekst i privat virksomhet i 80-åra. Anslag går ut på at mellom 38

og 45 prosent av de personlige pengeinntektene i Polen kommer fra privat virksomhet (både lovlig og ikke fullt så lovlig). En tredjedel av arbeidsstyrken jobber i privat sektor (landbruket har vært privat hele tida). To femtedeler av ny husbygging utføres av private. Og ikke minst: polakker som jobber i Vest tjener inn like mye hard valuta som valuta-overskuddet i den statlige utenlandshandelen. I Ungarn går anslag ut på at 30 prosent av husholdningsinntektene er private, og nesten all nybygging av hus drives privat. Detaljhandelen er så privatisert at gatelivet i Budapest bare skiller seg fra vestens storbyer gjennom andelen stinkende totakts Wartburgere og gamle Ladaer i gatene.

Det er nærliggende å se på privatiseringsprosessen som forfallstegn i systemet. Privat virksomhet kommer inn for å fylle hullene som den sviaktende statlige forsyninga etterlater seg. Bokstavelig talt gjelder dette f eks de private tannlegene. Og det er godt dokumentert at ledende folk fra den polske og ungarske nomenklaturaen (høyere parti- og statsbyråkrater) driver stort i privat virksomhet, enten sjøl, gjennom familie eller stråmenn.

Reformer

I omtalen av økonomiske forhold i Kina, Sovjet, Ungarn og Polen snakkes det ofte ganske bevisstløst om reformer. Overalt dreier det seg om overgang fra statlig dirigering til større grad av markedsstyring. Men hva er den konkrete bakgrunnen og innholdet? I Øst-Europa har gapet til vesten i økonomi og teknologi blitt mere akutt. Det ikke bare er der, men øker fort hvis ikke noe gjøres. I tillegg kommer stillinga til Ungarn og Polen som avhengige land — ikke bare av Sovjet, men også av vestlig finanskapital. Polen er gjeldstyngt på linje med de værste ramma i den tredje verden. Ungarn har et lite pusterom til avdraga kommer med full tyngde tidlig på 90-tallet.

Den teknologiske revolusjonen skjerper problemene. Rakowski, nå statsminister i Polen, analyserte for et år sida situasjonen slik: «Ikke bare Polen, men de fleste sosialistiske land, trues nå med forvisning til den gruppa land som ikke er i stand til å holde tritt med kapitalismens revolusjonering av den teknologiske utviklinga.»

Thatcher-omstilling.

I tillegg til denne ganske velkjente analysa, utfordres Øst-Europa av kapitalens omstillingspolitikk i vest. I hele vesten er lite lønnsomme deler av tungindustrien slakta de siste åra. Havner, skipsverft, stålindustri, gruver er lagt øde. Denne jobben har borgerskapet i øst ikke utført enda. Monumentene etter den store stalinistiske moderniseringa, Lenin-gruvene, Lenin-stålverka, Lenin-skipsverfta, har lenge gått med tap og sugd enorme subsidier. Subsidier av grunnleggende varer trekker hardt på statsbudsjetta, og mange priser er fullstendig

urealistiske både i forhold til det hjemlige og ikke minst det vestlige markedet. Thatchers råd er at disse fabrikkene skulle vært stengt for lenge sida, og må stenges nå. Timothy Garton Ash, som mye av opplysningene i denne artikkelen er henta fra, sier at i nasjonaløkonomiens interesse burde arbeiderne ved Lenin-verftet i Gdansk reist parola: «Steng verftet - åpn en aksje-børs».

Og her er vi framme ved klassespørsmål som skjuler seg bak all den store enigheten om behovet for reformer. Den «radikale» reformplanen som nå er vedtatt av sentralkommiteen i Ungarn, bygger på forslaga fra «radikale» opposisjonelle økonomer. I følge den skal markedsøkonomiens andel drastisk opp, privat eiendom gjennom en slags aksjer gjøres til en del av systemet. Pensjons-fond og lokale myndigheter skal bli avhengige av «aksje inntektene». Subsidier skal ned. Prisene opp. Tapsbedrifter skal gå konkurs. Arbeidsledighet skal gjeninnføres og nå opp i 100.000 på to år. Forinten skal devalueres kraftig for å nærme seg målet å bli konvertibel valuta. EFs indre marked i 1992 lokker i det fjerne.

Årets ungarske vits spør om hva sosialisme er. Svaret: *Den lengste og mest pinefulle veien fra kapitalisme til kapitalisme.* Har du hørt den før? Det polske nasjonalproduktet pr innbygger i dag, er fortsatt 13 prosent under nivået fra 1978. Reallønningene er gått ned med 20 prosent fra 1980. Inflasjonen var på 20 prosent bare i august i år og vil passere hundre prosent for hele året.

ØST EUROPA

Károly Grósz

Og reformene vil tilby mye mer av samme medisin. Og i stadig større grad vil arbeiderne oppleve at overklassen i nomenklatura pyramiden suppleres av en nye overklasse i en delvis overlappende privatkapitalistisk pyramide.

Berettigelsen av nasjonale opprør.

At Moskva har et problem med nasjonalitetene i innflytelsesområdet sitt er ubestridelig. Når over en million armenere gang på gang trosser forbud og går ut på gatene for kravet om å få tilbake et landområde fra naborepublikken, er det et problem. Når flertallet av de voksne innbyggerne i de baltiske statene protesterer skriftlig mot Gorbatsjovs grunnlovsforslag, og det øverste Sovjet i Litauen vedtar at lokale lover skal gå foran Moskvas lover, er det et problem.

Den nasjonale motstanden mot russisk undertrykking fortjener åpenbart støtte. Dette gjelder baltere, ungare, tsjekkere, slovakker, polakker og etter min mening gjelder det uansett om deler av opposisjonen knytter bånd til mindre ærerike deler av sin nasjonale fortid. Samtidig vil det være et feilgrep å glemme at fascismen og den sjåvinistiske nasjonalismen har ei historie i sentral-europa. Og grensene mellom berettigta forsvar av nasjonale interesser og sjåvinisme kan fort bli uklare når århundregamle nasjonale motsigelser får utløp. En mil-

lion serbere på marsj i Beograd, mot den albanske minoriteten i Kosovo og for styrking av serbernes stilling i den jugoslaviske føderasjonen, kan tjene som illustrasjon på dette.

Et imperie i forfall?

En dominerende trend forklarer nå det meste som skjer i Sovjet og Øst-Europa som uttrykk for svakhet. Glasnost og økonomiske reformer kommer fordi supermakta Sovjet var i ferd med å bli akterutseilt økonomisk og teknologisk. Og når tømmene må slakkes, blir det mer trøbbel fordi den undertrykte motstanden rundt om nå kommer fram og organiserer seg. Enkelte har sammenlikna sovjet-imperiets strategiske stilling med det ottomanske (tyrker) riket: det som vil skje er gradvis oppsmuldring av riket som følge av sentralt og lokalt vanstyre, mislykka og vellykka lokale opprør og reformbevegelser. Ved inngangen til vårt århundre var Tyrkia definitivt blitt Europas syke mann.

Jeg tror det er sant at omleggingene kommer som et svar på den teknologiske revolusjonen i Vest og økonomiske problemer hjemme. Sånn sett er det et uttrykk for svakhet i supermakt-rivaliseringa. Men det er farlig å tro at dette er den eneste sida ved Sovjet-Unionen.

For det første har bjørnen fortsatt tenner og vil bruke dem dersom det er det mest hensiktsmessige. Da Gorbatsjov var i Polen i sommer, ville han slett ikke ta avstand fra Bresjev-doktrinen om retten til å intervensere i broderland dersom sosialismen er i fare. Dette på tross av at Gorbatsjov var offentlig utfordra på dette punktet av en polsk intellektuell.

For det andre er ineffektiviteten og den dårlige kvaliteten i sovjetisk økonomi det fremste kjennemerket på forbruksvare produksjonen og den sivile sektoren. Dette skyldes delvis at den byråkratiske planøkonomien her har kommet til kort i forhold til vestlig markeds kapitalisme. Men det skyldes også at den militære sektoren i tiår har hatt forrang framfor den sivile. Militær produksjon har systematisk blitt tildelt de beste menneskelige og materielle ressursene. Det siste gjør for eksempel at Sovjets romprogram på noen strategiske satsningsområder (som rom-stasjoner og langtidsopphold i rommet) har et markert forsprang på USA, sjøl om datateknologien deres ligger år etter.

For det tredje så veit vi at det kan tenkes situasjoner hvor fordelene ved den sentraldirigerte kommandoøkonomien kan komme til nytte igjen. Som for eksempel om vesten skulle være så uheldige at bønn går ut av verdensmarkedet og vi fikk oppleve en virkelig rystende økonomisk, politisk og militær verdenskrise.

Følg med i øst.

Året i år ble ikke noe nytt 1848 med hele Sentral-Europa i opprør. Men så mye skjer i sovjetisk dominerte områder at vi bør følge godt med i 1989.

AQUINOS ROLLE

Maktskiftet på Filippinene i februar 1986 hadde overhode ikke fjernet de fundamentale årsakene til det fascistiske diktaturet. Det har heller ikke løst den dyptgående krisen i det halvføydale og halvkoloniale systemet, men har i stedet lagt forholdene til rette for sosial uro og væpnet revolusjon.

Av Joma Sison

For å forstå de politiske hovedstrømmingene som i dag gjør seg gjeldende på Filippinene, er det nødvendig med litt bakgrunnskunnskap om det filippinske samfunnets karakter og den kroniske sosioøkonomiske og politiske krisen det lider under.

Samfunnet er halvkolonialt. Etter at USA påtvang landet et direkte kolonialt styre fra begynnelsen av dette århundret, ble Filippinene bare gitt symbolsk uavhengighet i 1946. USA fortsatte å styre landet indirekte gjennom traktater, avtaler og overenskomster.

Samfunnet er halvføydalt. Helt siden USA innledet sitt herredømme på Filippinene, har de innført monopolkapitalisme i den filippinske føydalismen og forandret det nittende århundrets føydale samfunn til det tyvende århundrets halvføydale samfunn.

Monopolkapitalisme

USAs monopolkapitalisme, eller imperialisme, opphe-

FILIPPINENE

vet det gamle, spanske kolonisystemet med ren, skjær utplyndring og eksporterte overskuddskapital til Filippinene for å øke den agrikulturelle og mineralrelaterte produksjonen med eksport for øyet.

Økningen i den eksportrettede råvareproduksjonen og den urettferdige byttehandelen med filippinske råvarer (hovedsakelig landbruksprodukter) og utenlandsfabrikkerte importvarer har resultert i superprofitter for USA og skapt et permanent kompradorborgerskap på Filippinene.

Denne klassen utgjør toppen av den sosiale strukturen og tilkjenner den filippinske økonomiens halvføydale karakter. Selv om godseierklassens rolle som utbytter er noe redusert i dag, er den fremdeles mektig og nærværende. De mektige kompradorene i byene er ofte store godseiere på landsbygda.

Disse utbytterende klassene utgjør bare en brøkdel av en prosent av befolkninga på Filippinene. De høster produksjonsoverskuddet skapt av de to største utbytterende klassene, proletariatet og bøndene som utgjør henholdsvis 15 og 75 prosent av befolkningen.

Det mellomliggende sosiale skjiktet består av middelborgerskapet som omfatter ca en prosent av befolkningen, og småborgerskapet, som utgjør åtte prosent eller enda mindre på grunn av den økende sosioøkonomiske krisen.

Kronisk krise

Det halvføydale filippinske samfunnet, det være seg under den koloniale eller den halvkoloniale fasen av USAs herredømme, har alltid befunnet seg i en kronisk krise. To «uhyrer», utenlandsk monopolkapitalisme og den filippinske føydalismen, fortsetter å suge blodet ut av arbeiderklassen.

Utbyttingen skjer samtidig som overskuddet av arbeidskraft stadig øker, et overskudd som ikke lar seg absorbere av en økonomi som hovedsakelig er agrar og preindustriell. Filippinene har en ubetydelig lettindustri som er avhengig av importert utstyr og importerte råvarer, men mangler helt de grunnleggende forutsetninger for all moderne industri, slik som produksjon av basismetaller, basiskjemikalier og basisvarer.

Bondeopprør

I årtiene som fulgte etter at USA overtok herredømmet på Filippinene, ryddet bøndene stadig mer upløyd mark, noe som lettet jordproblemet og minsket arbeidsløsheten. Dette bildet endret seg mot slutten av 60 åra. Det ble stadig vanskeligere for bøndene å finne upløyd jord der de kunne bosette seg. Den dyrkbare jorda ble oppkjøpt av godseiere, høyere embetsmenn og store landbruksselskaper. Myndighetenes jordreformprogram kunne ikke løse problemene, og bøndene rustet til opprør.

GROW IN AGE

RØDE FANE NR. 6-1988

ING HOPES ICULTURE

Meningsløs politikk

På 60 tallet førte USA en meningsløs politikk på Filippinene. De begrenset lokal industrialisering og motarbeidet til og med de importavhengige industrien som ble etablert på 50 tallet. Denne politikken førte til arbeidsløshet i enda større grad.

Samtidig fikk landet store avsetningsproblemer for sine eksportvarer på det kapitalistiske verdensmarkedet. Underskuddet i handelsbalansen resulterte i alvorlige økonomiske kriser som nødvendiggjorde stadig større lån fra utlandet.

Den sosiøkonomiske krisen resulterte i en stadig mer intens og bitter konflikt mellom fraksjonene innen herskerklassen. Disse fraksjonene dannet militære grupper som kjempet mot hverandre. Den herskende og USA støttede Marcos klikken var mest effektiv i kampen mot rivalene innenfor systemet. Marcos rettet også harde angrep mot arbeiderklassen og den gjennomopptatte revolusjonære bevegelsen.

Unntakstilstand

Den urolige situasjonen i landet førte til at Marcos erklærte unntakstilstand i 1972. Han innførte et fascistisk diktatur og brukte statlig terror for å undertrykke politiske rivaler og de progressive masseorganisasjonene. Dette diktaturet var et resultat av et halvkolonialt og halvføydalt system som allerede var i ferd med å oppløses innenifra. Det var i tillegg et system truet av revolusjonære strømninger.

Dette openlyse terrorveldet kunne bare opprettholdes ved at USA tilførte landet store lån. Disse lånene ble ikke bare tatt opp for å dekke det statlige underskuddet som følge av det plutselige prisleiløpet på råmaterialer, men også for å finansiere infrastrukturprosjekter og bane vei for rask militarisering. Lånene bidro også til et unaturlig høyt konsum, noe som førte til utstrakt byråkratisk korrupsjon.

Resultatet ble en enda dypere krise for det halvføydale og halvkoloniale systemet. Så snart kreditten fra utlandet ble strammet inn, ble denne krisen enda tydeligere. Marcos ble drevet til fortvilelse og begikk tilslutt den skjebnesvangre feilen å drepe sin største politiske rival, Benigno Aquino, rett foran øynene på hele verden.

Mindre støtte fra USA

Marcos diktaturet falt som følge av kreftene som samlet seg mot det. Den revolusjonære bevegelsen kjempet hardest og lengst. Den vokste seg stadig større og sterkere år for år. De anti imperialistiske og antiføydale ble de største antifascistene. De kjempet uopphørlig mot regimet. Et flertall av godseierene og kompradorene vendte seg mot Marcos da kreditten fra utlandet stadig ble innskrenket. Og de tok opent avstand fra ham etter at Benigno Aquino ble myrdet. I tillegg gjorde masseorga-

FILIPPINENE

FOTO: KLASSEKAMPEN

nisasjonene større opprør enn noen gang før.

Marcos mistet etter hvert støtten fra USA og den katolske kirken. De fryktet begge at den revolusjonære bevegelsen ville vokse i styrke hvis ikke et presidentskifte fant sted. Dette var selvfølgelig også motivet til Enrile og Ramos, ved siden av at de ville redde sitt eget skinn. Det var også derfor USA støttet RAM, Reform the Armed Forces Movement, en reformistisk bevegelse innen militæret.

National Democratic Front på gjerdet?

De amerikanske og filippinske reaksjonære, innbefattet de som gikk over fra å støtte Marcos til å støtte Aquino,

har i sin propaganda lagt sterk vekt på at maktovertakelsen skjedde på en fredelig måte. De har til og med gått så langt som til å hevde at NDF ødela for seg selv en gang for alle ved å boikotte valget i februar 1986. Det er også blitt påstått at NDF ikke hadde noe som helst med maktskiftet å gjøre.

Sannheten er at NDF oppfordret til generalstreik lenge før Aquino kom på tanken om å iverksette sivil lydighetskampanje. På det tidspunktet hadde valget vist seg å bli nøyaktig like blodig og bedragerisk som NDF hadde forutsagt.

Det var folk fra NDF som dannet spydspissen i opprørene langs EDSA ved Camp Crame og Camp Aguinaldo, og i opprørene rundt Malacanang. Det var organiserte grupper fra NDF som sørget for at den regjeringsskontrollerte TV stasjon ble satt ut av spill. Og det var folk fra NDF som sto bak opprøret i Angeles City som stoppet stridsvognene fra nord.

Men de revolusjonære kreftene var selvsagt ikke sterke nok til å overta den politiske makten i landet. De kunne bare utnytte striden blant de reaksjonære til å styrke seg selv.

Ingen virkelige endringer

Maktskiftet i februar 1986 hadde overhode ikke fjernet de fundamentale årsakene til det fascistiske diktaturet. Det har heller ikke løst den dyptgående krisen i det halv-føydale og halvkoloniale systemet, men har i stedet lagt forholdene til rette for sosial uro og væpnet revolusjon.

Aquino regimet har hele tiden holdt seg innenfor grensene av utenlandsk og føydal dominans. Landet har forblitt USAs vennlig og reaksjonært. Den økonomiske og sosiale politikken er ikke vesentlig endra. Den representerer enda nesten utelukket interessene til borgerskapet og jordeierene, og den blir fortsatt diktert av USA kontrollerte organer som de Internasjonale pengefondet og Verdensbanken.

Aquino regimets politikk vil gi flere privilegier til utenlandske monopolforetak, den unngår virkelige og gjennomgående jordreformer og industrialisering, og er konsentrert rundt jordbruk og eksport av jordbruksvarer. Dette på tross av at det faktisk er overflod av slike varer på det kapitalistiske verdensmarkedet og at prisene stadig faller. Den eksisterende industrien blir knust som følge av den liberale importpolitikken og lønningene presses nedover.

Aquino regimet står overfor reaksjonære opposisjonsgrupper med langt større finansielle og militære ressurser enn Marcos gruppene noengang hadde på 70 tallet. Men det som er viktigere: Det står overfor en væpnet revolusjonær bevegelse som er mye sterkere enn det Marcos regimet sto overfor

Arbeiderbevegelsens historie

Arbeiderpartiet var 100 år i 1987. Dette er bakgrunnen for at Tiden forlag har satsa sin elendige økonomi på en storlagen 6-bindsutgave om «arbeiderbevegelsens historie i Norge. Til nå er utkommet: 1. bind: «Arbeiderklassen blir til» (1850-1900), skrevet av Edvard Bull.

3. bind: «Gjennom kriser til makt» (1920-35) av Per Maurseth.

4. bind: «Klassen og nasjonen» (1936-45) av Tore Pryser.

5. bind: «Storhetstid» (1945-65) av Trond Bergh

Videre utgivelsesplan er nå:
— Vinteren 1988/89: «Nye utfordringer». Forfatterne er Arne Kokkvold og Reiulf Steen.

— Til slutt kommer (vinteren 89/90 ?) det andre bindet: «På klassekampens grunn». Forfatter her er Øyvind Bjørnson. Han ble engasjert da Edvard Bull, nestoren blant arbeiderhistorikere, døde ifjor. Bull er forøvrig redaktør for verket sammen med Kokkvold og Jacob Sverdrup, mens Lill Ann Jensen er bilderedaktør. Når det gjelder bilder og lay-out kan en uten videre fastslå at verket representerer et stort framskritt i forhold til det som tidligere er utgitt av samlende oversiktsverk om norsk arbeider-

historie.

De binda som er kommet ut har fra 560 til 616 store sider med enkelt språk, relativt stor skrift, mye nødvendig luft og breie marginer — og omfattende litteraturhenvisninger for dem som vil lese mer.

Historie for hele arbeiderbevegelsen?

I et stimulerende forord til det første bindet av serien er Edvard Bull kommet med en slags programklæring: «Vårt emne er arbeiderbevegelsen i en meget vid betyd-

ning av ordet.» Edvard Bull legger opp til å skrive hele historia til hele det arbeidende folket — og alle de politiske bevegelsene som har sitt utgangspunkt i dette.

«Det er jo ikke alle som har samlet seg i Det norske Arbeiderparti og Landsorganisasjonen. De har sluttet seg til Venstre, Det radikale folkeparti, Norges Kommunistiske Parti, Sosialistisk Venstreparti, AKP (m-l), og de har dannet fagorganisasjoner på siden av eller i kamp mot LO. Historikerne skal ikke avgjøre hvem som hadde rett. Organisasjonene og bevegelsene skal med, når de sjøl regnet seg som «arbeiderbevegelse», og når den samlet tilslutning av betydning innenfor det arbeidende folk. Dette gjelder også organisasjoner som tok sikte på å fremme arbeidsfolks interesser utenom «politikken» og fagbevegelsen, for eksempel samvirkelag og arbeideridrettslag. Alle kan ikke få like mye plass i framstillingen; plassen må stå i forhold til deres størrelse og betydning.

Når vi lager rammen om arbeiderbevegelsens historie så vid, har det dobbelt grunnleggelse. For det første har alle deler av det arbeidende folket rett til en historie. For det andre er det nødvendig å

ANMELDELSER

kjenne variasjonene i denne historien for å forstå hvorfor de sentrale organisasjonene, DNA og LO, ble sterke og hvorfor de ikke ble sterkere... I dette verket er det kommet fram en god del mer om kvinner, familie, barn og naboskap enn det som har vært vanlig i bøker om arbeiderbevegelsens historie. Det henger sammen med alt det de nye kvinnebevegelsene fra 1970-årene har ført inn i samfunnstenkingen... Noe av det vi mangler ved studiet av arbeiderbevegelsen er likevel en dypere innsikt i selve arbeidet...»

Som vanlig var dette mange fornuftige ord fra Edvard Bull. En helt annen sak er om medforfatterne hans greier å følge dem opp i praksis. I en anmeldelse av bind 5 i Klassekampen, mente f.eks. Inger Bjørnhaug at Trond Bergh fokuserer for ensidig på toppene. En kan også gjøre seg sine tanker om hvordan det vil gå når Reulf Steen skal trekke perspektivene framover — som medforfatter i en bok om en periode hvor han sjøl er blant de viktigste aktørene. Når jeg likevel har sitert Bull såpass grundig her, er det fordi det gir en god innfallsvinkel til en anmeldelse av det 3. bindet i serien.

Breit anlagt 3. bind

Forfatter av det tredje bindet er altså Per Maurseth. Han var i sin tid en av grunnleggerne av partiet SF. Han sto i mange år fra midten av 70-åra i spissen for et levende miljø for studier av arbeiderbevegelsens historie ved Historisk institutt ved Universitetet i Oslo. I dag er han professor i Trondheim.

Sarpsborg og omegn Spania komite, 1936-39. Innsamlingsbil på veg til Fredrikstad. Illustrasjon fra boka.

Det mest slående med Maurseths tredje bind i Tiden serien er nettopp at det på alle måter er breit anlagt. Styrken i boka ligger i allsidigheten. Han har forsøkt å gi et totalbilde av arbeiderbevegelsen i perioden 1920-35. (At noe av svakhe-

ten også ligger her, skal jeg komme tilbake til.) Den som ikke veit så veldig mye om arbeiderbevegelsens historie fra før, vil finne mye stoff om de tre greinene i «bevegelsen» (parti, fagbevegelse og kooperasjon). Vi får vite mye om den organisatoriske

og tallmessige utviklinga til de ulike delene av bevegelsen — og om hva slags utslag de sterke politiske motsetningene ga seg i fagbevegelsen, og i andre organisasjoner hvor folk fra de ulike retningene jobba sammen. Med i totalbildet hører også arbeiderid-

ANMELDELSER

anledninga til at det er tatt med mer om historia deres enn før. På samme måte er den nye kvinnebevegelsen og kvinnehistorikerne i ferd med å sette spor etter seg i slike breiere framstillinger som her.

De ulike ideologiske og politiske retningene er godt representert. Om de som var sosialdemokrater hele tida, og som hadde sitt eget parti fra 1921 til 1927, får vi vite mer enn før. En del av dem opponerte fra venstre da de gamle tramælitter førte Norge inn i NATO. Om syndikalistene får vi ikke vite mye, men nok til å skjerpe appetitten på å få vite mer. Til og med «Bygdefolkets Krisehjelp» er tatt med, sjøl om (restene av) denne opprørsorganisasjonen endte i valgallianse med NS.

Per Maurseth har kort sagt tatt Edvard Bulls program i forordet meget alvorlig. Han bryter med den tradisjonelle begivenhets-historia. Jeg kan heller ikke helt se at noen skulle kunne la seg virkelig hisse opp av det utvalget som er foretatt. Klassen bak «Bevegelsen» kunne nok mange tenkt seg mer om. Her er det stor forskjell på Maurseth og Bull.

Mot historieløsheten?

Det er blitt færre arbeidere som rekker seg til arbeiderklassen. For mange yngre arbeidere er arbeiderhistoria ukjent land. Samtidig spiller kampen om tokninga av historia stadig en viktig rolle i den ideologiske debatten. Både Carl I. Hagen og Ottar Brox påberoper seg Gerhardsen og Gerhardsenepoken (!), Hagen og Førde sammenlikner hverandre

med fascistiske historiske forløpere. Folk veit ikke hva de skal mene. Behovet for motgift mot historieløsheten er stort — også blant organiserte radikale. Her kommer jeg tilbake til Maurseths bok. Den inneholder åpenbart mye viktig kunnskap, men jeg stiller rett og slett spørsmål ved om den er for kjedelig for nye lesergrupper.

Når det dramatiske blir udramatisk

Maurseths bok tar for seg den mest dramatiske perioden i den norske arbeiderbevegelsens historie. Den begynner i 1920, da de som påberopte seg å være revolusjonære hadde tatt makta både i parti (1918) og fagbevegelse — og hadde oppslutning fra flertallet i arbeiderklassen. Den muner ut med det store klassekompromisset i 1935, da det (stort sett)samme lederskapet skreiv under Hovedavtalen. Med støtte fra Bondepartiet, erkefienden fra noen år før, tok de regjeringsmakta for å bringe den kapitalistiske økonomien på fote igjen. I ettertid kan vi si at boka slutter med at grunnsteinen er lagt for Sosialdemokratiets og Norges historie i de neste cirka 40 åra.

Det har sikkert ikke vært Maurseths intensjon å komme med mange nye og friske hypoteser i dette bindet. Det er en tendens til at hypoteser og struktur drukner i stofftilfanget. For folk med en del kunnskap om arbeiderbevegelsens historie ligger spenningsmomentet likevel i hvordan han integrerer ny forskning og ny kunnskap i

den gamle — og etablerer den nye «offisielle» historia om arbeiderbevegelsen i denne bestemte perioden. Jeg merker meg for eksempel hvordan deler av framstillingene i hovedoppgavene til en rekke mørkerøde studenter er blitt til nyttige fotnoter.

Jeg går ut fra at boka er berekna på en brei leserkrets. Jeg er ikke den rette til å bedømme det, men jeg vil anta framstillinga har enkelte trekk som gjør at leserkretsen ikke blir så brei som det kunne vært mulig. Framstillinga er så (over-) nøktern at noe av det som må ha vært tidas temperatur må ha gått tapt. Vi får ikke skikkelig tak på om borgerkrigen virkelig blei forberedt (det blir i det hele tatt lettere å bedømme boka, når vi får se den i sammenheng med bindet foran) — og fornemmer ikke skikkelig hva det kosta å utfordre Makta. Arbeidsgiverforeningens taktiske overlegnin-

ger er svært nøkternt framstilt — og forskninga om «våpen mot folket» blir ikke viktigere enn det meste annet. Vi får høre at man diskuterte om staten var en klassestat, men at den virkelig var det, får vi vel bare glimtvis et inntrykk av. En

rettsbevegelsen, den omfattende kulturaktiviteten, opplysningsvirksomheten og boligkampen, som til tider kunne være militant.

Den store betydninga of-fentlig ansatte og «hvit-snippsarbeidere» spiller i fagbevegelsen i dag, er for-

ANMELDELSER

del av disse glimta taler riktignok sterkt for seg sjøl — som for eksempel da presidentskapet i Stortinget i 1924 forsøkte å få fjerna de folkevalgte kommunistene Scheflo og Olaussen. Allsidigheten i tema og stofftilgang får til tider noe nesten bokholdersk over seg. Vi får heldigvis møte bredden av betydelige arbeiderledere,

Fane lesere, for å la være å lese boka. Og imøtegåelse av denne kritikken ville på noen punkter kanskje ført til andre svakheter.

Splittelsens mønstre

Som kjent var det tre arbeiderpartier i Norge i perioden 1923-27 (Sosialdemokratene, DNA og NKP). En del av

o-økonomiske variabler, som for eksempel yrkesfordeling og eiendomsstruktur. Til å forklare den innbyrdes fordeling av arbeiderstemmene på de tre partiene i 1924, ser det ikke ut til at slike forhold rekker særlig langt...» (s. 322). «Sannsynligvis må forklaringene søkes i nokså sammensatte lokalhistoriske forhold og i

industriedene Odda i Hordaland og Rjukan i Telemark, har konstatert minimale forskjeller både når det gjelder sammensetning av arbeiderklassen, kamptradisjoner og erfaringer med den internasjonale storkapital som behersket de nye storindustrielle bedriftene som var bygget opp rundt fossekraften på disse stedene. Men Oddas arbeiderbevegelse sluttet seg mannjevt til NKP, og Rjukan ble et like sterkt støttepunkt for DNA, og forskjellen her ble av lang varighet. Den hovedforklaringen som denne undersøkelsen konkluderer med, har å gjøre med kommunikasjon. Odda lå i (det NKP-dominerte, min anm.) Bergens innflytelsessfære og fikk mesteparten av sin politiske påvirkning derfra. Det skjedde gjennom talere, avisen «Arbeidet» og ved organisatorisk tilknytning. Rjukan var på samme måte knyttet til det (DNA-dominerte, min anm.) Kristiania. Mens forbindelsene til de kommunistiske konsentrasjonene i Nedre Telemark var svakere oppbygget.» (s.323)

Et par andre smakebiter på «splittelsens mønstre og virkninger» tar jeg også med: — På fagkongressen i 1925 var den relative styrkefordelingen omtrent slik: DNA 41%, NKP 31% NSA 15% og «uavhengige» (iberekna syndikalistene) 12%. (s. 400)

«To grundige studier av grupperingene på Stortinget i periodene på Stortinget i årene 1924-27 kommer til samme utvetydige konklusjon: På Stortinget ble det etablert en solid arbeiderblokk som sjelden skilte lag i

I «ingenmannsland» mellom Sverige og Norge, i grensetraktene i Engerdal, etablerte norske kurerer fra etterretningstjenesten en illegal hovedbase. Her er tre av dem fotografert under en pause i arbeidet. Illustrasjon fra boka.

men kommer ikke virkelig inn på noen av dem. Spesielle episoder og individuelle arbeiderskjebner, som kunne vekt interesse og identifikasjon hos nye lesergrupper, er fraværende. Men for all del: Ingenting av dette er gode nok unnskyldinger for Røde

Maurseths bok jeg personlig synes inneholder interessant nytt, er den om «splittelsens mønstre og virkninger». En viktig konklusjon er:

«Når det gjelder den samlede oppslutning om arbeiderpartiene, kan vi i mange distrikter finne såkalte sosi-

mange tilfeller også i enkeltpersoners betydning... mange steder må bygdesamholdet i bevegelsen ha vært den vesentlige verdien, så fikk de ta Tranmæl eller Internasjonales på kjøpet, alt etter som.»

«En spennende studie av

viktige saker, og som holdt en samlet front mot de borgerlige partiene. Sterkest var enheten mellom Arbeiderpartiet og kommunistene, mens sosialdemokratene noe oftere gikk sin egen vei.» (s.330).

Kriser ga høyrevri i arbeiderbevegelsen

Sentralt i Maurseths framstilling står en oppfatning om krisenes innvirkning på den politiske, ideologiske og organisatoriske utviklinga av arbeiderbevegelsen. Den mest revolusjonære perioden under og etter 1. verdenskrig kom i en situasjon hvor klassemotsetningene var tydelige. Mange nyrike likte å demonstrere rikdommen sin. Arbeiderne hadde heller mer penger enn før, men med krig og hamstring var det knapphet på mange nødvendighetsvarer. Krisa fra 1920 (og her starter altså Maurseths bok) førte til at arbeiderne blei drivt over på defensiven. Revolusjonen blei ikke lenger sett på som særlig aktuell, sjøl om ordstriden mellom DNA og NKP etter splittelsen fortsatt ei stund dreide seg om å være mest «revolusjonær».

Den dype og langvarige krisa på begynnelsen av 30-tallet gjorde at lederne i arbeiderbevegelsen var desperat på leit etter uprøvde utveger. Da var det slett ikke rart at en satsa på de uprøvde mulighetene med regjeringsmakt og «samfunnsolidaritet». Om dette er en riktig oppfatning av Maurseths synspunkter, er jeg helt enig med ham. Sånn sett er Hagens voldsomme framgang nå i en periode hvor kapitalismen gir sosialdemokratiet

få muligheter til «styring og reformer», bare en ny bekreftelse på at den vulgærmarxistiske oppfatninga om at «kapitalismens krise gir radikalismen lette seire» — ikke holder vann.

«Tranmællismen» — strategien som forsvant

Det er nødvendig å se på visse sider ved den tranmællistiske strategien (se f.eks. «Materialisten» 1/79) for å forstå hvorfor de langvarige kriseperiodene måtte føre Arbeiderpartiet tilbake til en sosialdemokratisk strategi. Dette synes jeg mangler hos Maurseth. Sentralt i «tranmællismen» sto en offensiv økonomisk strategi. Arbeiderne skulle ikke binde seg til langvarige tariffavtaler. Gjennom streiker og andre militante økonomiske kampmetoder, skulle arbeiderne gradvis vinne større velstand og makt. Den borgerlige staten ville endre karakter etterhvert som arbeiderne erobra makta i bedriftene. Denne strategien viste seg helt uegna i perioder med overskudd på arbeidskraft. Den dominerende retninga i arbeiderbevegelsen kom i et ideologisk vakum; hverken revolusjon, ministersosialisme eller mer enn rester av «sin egen veg» til sosialismen. Erfaringene fra Hornsrudregjeringa i 1928 økte skepsisen til å ta regjeringsmakt, sjøl lenge etter samlinga i 1927 var «sosialdemokrat» et skjellsord i visse deler av partiet. Men etter valgnederlag i 1930, og ny storkrise var det tilsynelatende ingen veg utenom å satse på staten. ■

Jørn Magdahl

Blåkopi

Debatten om folkekrig har pågått i Klassekampen og Røde Faner spalter over et par års tid.

Det er vanskelig for leserne å følge med i debatten om «hvem skreiv hva» i hvilket innlegg. Jeg skal derfor avslutte min del i den så langt med noen hovedpunkter, som dekker mitt syn. Argumentene gjentar jeg ikke her.

Utgangspunktet er det interne materialet AKP(m-l) sendte ut om folkekrigens karakter ved en okkupasjon. Dette materialet skisserer opp utviklinga av folkekrigen slik:

Fienden vil etablere seg med hovedstyrken i byene.

En folkehær skal bygges på landsbygda. Det strategiske målet er å omringe og erobre byene fra landsbygda.

Detaljer når det gjelder styrker, områder, faser og varighet blir angitt i en faseplan.

Når det gjelder disse detaljene henvises det i all hovedsak til erfaringer fra Filippinene.

Mitt syn er at dette er å overføre et skjema fra Filippinene til Norge. Det er militaristisk dogmatikk av samme typen som våre offiserer gjør når de skal kjempe 1940 om igjen i dag, eller som de gjorde i 1940 da de ville (kjempe?) 1905 om igjen, eller som da de i 1905 ville kjempe 1814 om igjen. Eller som i 1814 da de forberedte seg på krigen i 1808. De tok

grundig feil hver gang.

Våre offiserer ser seg blind på de militære formene de forrige krigene fikk. De ser ikke at en krigs militære former alltid vil tilpasse seg de politiske rammene som gjør det mulig.

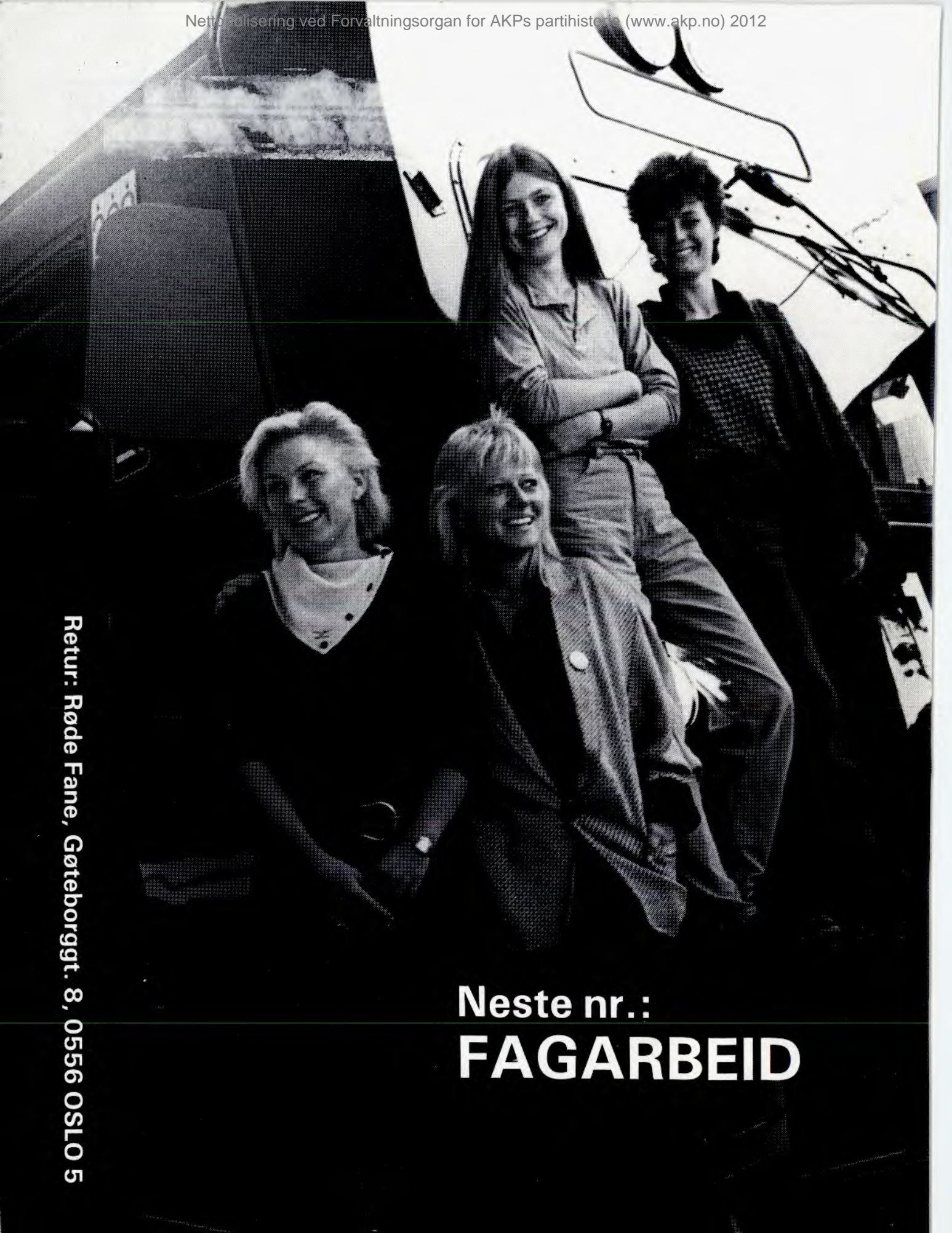
Vil en folkekrig mot en eventuell sovjetisk okkupasjon av Norge være lik den på Filippinene? Eller for å spørre på en annen måte: Hva er likheten mellom de politiske forholda i dagens Filippinene og i et okkupasjonstruet Norge? Hva er likheten i klasseforhold, økonomi, demografi, politisk og militær historie?

Få land i verden er mer forskjellige i alle disse sammenhengene. Derfor må våre analyser ta utgangspunkt i de spesielle norske og europeiske forhold. Forskjellen blir viktigere enn likheten. Den viktigste likheten i dag er faktisk bare at det i begge land finnes kommunistiske partier. Men er det nok? Nepp!

Det er viktig å diskutere hvilke former folkekrigen kan komme til å få. Men utgangspunktet for en slik diskusjon kan ikke være et skjema fra Filippinene. Dermed ikke sagt at vi ikke kan lære av de filippinske kommunistene i spørsmål om væpna kamp.

Istedenfor å være militaristiske politikere, må vi forberede oss på å bli politiske militære. I Norge. ■

Lars Borgersrud

Retur: Røde Fane, Gøteborggt. 8, 0556 OSLO 5

Neste nr.:
FAGARBEID